

Research Paper

Ethnic Crises and National Security of the Islamic Republic of Iran (in the First Decade of the Islamic Revolution)

Ali Ashraf Havasi¹, Faramarz Nemati Miri^{*2}

1. PhD in Political Science, Department of Islamic Studies, Ilam Branch, Islamic Azad University, Ilam, Iran.
2. PhD in Political Science, Karaj Branch, Islamic Azad University, Karaj, Iran.

ARTICLE INFO

PP: 549-569

Use your device to scan and
read the article online

Keywords: *Crisis, Ethnic Crises, National Security, Separatism*

Abstract

The ethnic crises of the first decade of the Islamic Revolution caused many effects on the national security of the Islamic Republic of Iran. The main question has been raised as follows: What effect did separatist movements have on the national security of the Islamic Republic of Iran in the first decade of the Islamic Revolution? In response to this hypothesis, it has been proposed that separatist movements in the first decade of the Islamic Revolution have become the basis for weakening the national security of the Islamic Republic of Iran. The findings of the article show that, in general, in the first decade of the Islamic Revolution, the existence of various crises in various dimensions contributed to endangering the national security of the Islamic Republic of Iran. In the meantime, the presence of separatist groups in Kurdistan, Sistan and Baluchistan, Gonbad, etc. caused the weakening of economic, political, military, etc. security. On the other hand, since the Islamic Republic of Iran was involved in the war with Iraq and also had recently established an Islamic Republic government with the overthrow of the Pahlavi government, the existence of separatist movements is more effective in jeopardizing the national security of the Islamic Republic of Iran. Was the current research method is descriptive-analytical. Also, in order to theoretically support this research, national security theories have been used.

Citation: Ashraf Havasi, A., Nemati Miri, F. (2024). **Ethnic Crises and National Security of the Islamic Republic of Iran (in the First Decade of the Islamic Revolution)**. *Geography (Regional Planning)*, 14 (56), 549-569

DOI: 10.22034/jgeoq.2024.489424.4173

* **Corresponding author:** Ali Ashraf Havasi, **Email:** havasiali688@yahoo.com

Copyright © 2024 The Authors. Published by Qeshm Institute. This is an open access article under the CC BY license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Extended Abstract

Introduction

The Islamic Revolution has passed through difficult passages from its inception in the form of the Islamic Republic to the stage of establishing a government based on divine ideals. In the stage of stabilizing, consolidating, and continuing the system, events have occurred that are very important in some ways. After the victory of the Islamic Revolution, various factions and groups were formed in different parts of the country, each of which chose a path and goal other than the goal of the Islamic Revolution. In this regard, Marxist groups are considered an important trend. These groups had raised the slogan of Kurdish separatism from the very beginning of the victory of the Islamic Revolution. In Kurdistan, two major groups, the Democratic Party and Komala, became the leaders of the slogans against the Islamic Revolution. Other leftist and atheist groups, such as the People's Volunteer Guerrilla Organization, which did not dare to oppose in other regions of Iran, established numerous bases in Kurdistan along with the Democrats and Komala. The interim government, which was unable to do anything by sending three-member delegations to resolve the dispute to the region, finally surrendered to the regional counter-revolutionaries. Kurdistan became a center of war, crisis, and tension, and a large part of the revolutionary forces that should have been used to rebuild the ruins left by the Pahlavi regime were sent to the region, and after a long time, the Kurdistan issue came to an end. After the events in Kurdistan, leftist groups simultaneously targeted Gonbad and Turkmen Sahra for their unrest. Other important developments of separatism in the first decade of the Islamic Revolution include the developments in Khuzestan. The peak of the conflict occurred in late spring 1979 in Khorramshahr, when military forces, including the Islamic Revolutionary Committee, the Guards Corps, and the army, took action, and by seizing the weapons of the rioters and arresting a number of them, the revolutionary forces gained control of the situation. Separatist movements also took place in Sistan and Baluchestan and Tabriz, but the peak of these movements was related to Kurdistan, Gonbad, and Khuzestan. These separatist movements confronted the national security of the Islamic Republic of Iran with a crisis in its various dimensions and forms. The creation of stagnation

and inflation, weakening of political development, widespread social problems, widespread insecurity in cities, etc. are among the most important cases indicating the decline in the national security of the Islamic Republic of Iran at this time. On the other hand, foreign powers, including the United States and Britain, also added to the existing insecurity by supporting separatist groups. Sending financial aid, sending military equipment, giving advice to the leaders of separatist groups, etc. were among the most important ways in which foreign powers helped the separatists in the first decade of the Islamic Revolution.

Methodology

This research has evaluated the ethnic crises and national security of the Islamic Republic of Iran in the first decade of the Islamic Revolution using a descriptive and explanatory method and using library and documentary resources.

Results and Conclusion

Looking at the history of Iranian ethnic groups, acute political uprisings and sometimes violent, divergent and sometimes separatist movements seem to be more prominent than their other prominent characteristics. The mentioned characteristics of ethnic groups historically emerged after the Constitutional Revolution in the conditions of the formation of the modern state in Iran in the years 1300 onwards, in the final years of World War II (1320-24) and also after the victory of the Islamic Revolution in Bahman 1357, specifically after the great political transformation and exhibited itself as a complex and widespread political crisis. The great ethnic movements of Iran have taken place during the period of political and socio-economic crises. Since the victory of the Islamic Revolution, the efforts of the domestic oppositions and with the agreement of the oppositions abroad and some regional and supra-regional governments, the ethnic and cultural divisions have changed from non-intersecting and passive to intersecting and active divisions, and these factors have created serious security challenges for Iran. Ethnological studies in the four regions (Kurdistan-Azerbaijan, Baluchistan and Khuzestan) indicate the involvement of international factors in politicizing ancient relations and interests, such as language and religion. While the attempt to shape ethnic identity and localist tendencies is mostly done in the realm of thought and is intertwined with the

nationalist category, the emphasis on loyalty and commitment to specific ideological foundations, especially considering the diversity and breadth of religious, political, and intellectual tendencies in present-day Iran, can be detrimental to the national unity of Iranian society. Political and group conflicts in Iran's security areas; conflicts and disputes between victorious revolutionaries and some paramilitary groups had intensified

security challenges during this period, which were followed by assassinations of political figures, street clashes, and other terrorist operations, and in a way, had called Iran's security environment to a serious challenge, which gradually faded as the political system gained power and many revolutionary movements transformed into social institutions such as the Revolutionary Guard, the Committee, and the Basij.

References

1. Abbaspour, Tahereh. 2007. Ethnic Security Issues in Iran. *Kavash Quarterly*. No. 8. [In Persian]
2. Abdollah Khani, Ali (2009). *Security Theories*, Tehran: Abrar Contemporary Institute, Tehran. [In Persian]
3. Afshar Sistani, Iraj. (2002). *Baluchistan and its ancient civilization*. Tehran: Ministry of Guidance [In Persian]
4. Ahmadi, Hamid. (1999). *Ethnicity and ethnocentrism in Iran, from myth to reality*. Tehran: Ney Publishing. [In Persian]
5. Al-Barzi, Somayeh. 2009. *National Identity in Iran*. *Rezvan Quarterly*. Year 2, Issue 3. [In Persian]
6. Chalabi, Masoud. (2001). *Ethnic identities and their relationship with community identity*. Tehran: Ministry of Interior. [In Persian]
7. Daryabari, Seyyed Mohammad Hossein. 2009. *Parties, groups and political movements in Kurdistan before and after the Islamic Revolution*. *Yad Monthly*, No. 53. [In Persian]
8. Ebrahimi, Morteza. (2006). *Ethnic Security in Iran*. Tehran: Second Publishing House. [In Persian]
9. Eftekhari, Asghar. (2002). *Fundamental stages of thought in national security studies*. Tehran: Strategic Studies Research Institute. [In Persian]
10. Elahiari, Shahnaz. (2006). *Collection of resolutions of the Supreme Council of Administration*. Tehran: Farhang Publishing. [In Persian]
11. Eyvazi, Hossein (2006). *National Security and the Third World*, Tehran, Tarh No Publishing. [In Persian]
12. Ghaderi, Sadegh (1991) *National Security*, Tehran: Aftab Publishing [In Persian].
13. Ghasemi, Farhad (2005) *Principles of International Relations*, Tehran: Mizan Publishing. [In Persian]
14. Golshani, Ghasem. 2011. *Iran and Security Issues in the First Decade of the Islamic Revolution*. *National Security Studies Quarterly*, Year 2, Issue 2. [In Persian]
15. Hosseini Aghdam, Ali. (2004). *Ethnic Crisis Management in Iran after the Islamic Revolution*. Tehran: Rahbar Publishing. [In Persian]
16. Hosseini, Mohammad Sajjad. 2009. *Postmodernization of security*, translated by Mohammad Ali Ghasemi, *Strategy Quarterly*, Strategic Research Center, No. 26. [In Persian]
17. Institute of Business Studies and Research. (2005). *The Problem of Ethnic Unity in Iran*. Tehran: Kharazmi Publishing. [In Persian]
18. Jahanbani, Amanollah. (2000). *The history of Baluchistan and its borders*. Tehran: Artesh Publishing. [In Persian]
19. Javanshiri, Ahmad. 2004. *Ethnic groups in the strategic policies of the Islamic Republic of Iran*. *Meraj Monthly*. No. 27. [In Persian]
20. Kabiri, Asadollah. (2000). *Sociological Analysis of National Identity in Iran*. Tehran: Andisheh Publishing. [In Persian]
21. Kanani, Alireza. (2000). *Security in the Islamic Revolution*. Tehran: Islamic Revolution Documents Center. [In Persian]
22. Karaminia, Abdolreza. 2008. *Ethnic Ideology and Policy-Making in Iran*. Tehran: Farhang Publishing. [In Persian]
23. Karimi, Sadegh (2009) *National Security*, Tehran: Aftab Publishing. [In Persian]
24. Khaksar, Yaser. (2002). *Ethnic Identities and the Security Issue*. Tehran: Farda Publishing. [In Persian]
25. Khomeini, Seyyed Rouhollah. (1999). *Sahifeh Noor*. Vol. 13. Qom: Amin Publishing. [In Persian]
26. Kohkan, Farzad (2006) *Middle East Book 3*, Tehran: Abrar Contemporary Institute, Tehran. [In Persian]
27. Masjeedjamei, Ahmad. 2006. *Dimensions of National Security in the Islamic Revolution*. Tehran: Ministry of Guidance. [In Persian]

28. Mehri, Abbas. 2002. National Security in the Contemporary World, Quarterly Journal of Defense, Year 6, Issue 2. [In Persian]
29. Mohammad Moradi, Alireza. 2005. Ethnic Policies in Iran. Mesbah Quarterly. Issue 26. [In Persian]
30. Mohammadnejad, Mirali (2006) The Role of the IRGC in National Security and Defense of the Country, Tehran: IRGC Ground Force. [In Persian]
31. Mokhtarzadeh, Alireza and Fatemeh Aban. 2004. Ethnic Security and Sustainable Development in the First Decade of the Islamic Revolution. Quarterly Journal of Political Science. Issue 4. [In Persian]
32. Morshedizad, Mehrdad. 2006. Political Behaviors of Ethnicities in Iran after the Islamic Revolution. Quarterly Journal of Military Science. Year 1, Issue 1. [In Persian]
33. Pourabrahim, Ebrahim. (2008). The concept and developments of separatism in the contemporary world. Tehran: Andisheh Publishing. [In Persian]
34. Rabiei, Ali. 2004. National security, an evolving concept, Political-Economic Information Quarterly, No. 197 and 198. [In Persian]
35. Rezaei, Masoud. (2000). Political and Security Developments of the Islamic Revolution in the First Decade. Tehran: Islamic Revolution Documents Center. [In Persian]
36. Roozbahani, Asghar. 2005. Security in Transition: The Meaning of Security in the 21st Century, Strategic Studies Quarterly, Year 3, Issue 10. [In Persian]
37. Roshandel, Jalil (2006). National Security and the International System, Tehran: Samt Publishing. [In Persian]
38. Rouhi, Nabiullah. 2009. Formation of the Kurdistan crisis. Basij Studies Quarterly. No. 34. [In Persian]
39. Safavi, Seyyed Yahya and Abbas Alipour. 2011. Ethnic Crisis Management: Factors and Roots of Ethnic Crisis in Iran after the Islamic Revolution: A Case Study of Kurdistan. Quarterly Journal of Law Enforcement Management Studies. No. 18. [In Persian]
40. Salehi Amiri, Seyed Reza. (2008). Ethnic Conflict Management in Iran. Tehran: Strategic Research Center. [In Persian]
41. Seifzadeh, Hossein (2004). Principles of International Relations, Tehran: Mizan Publishing. [In Persian]
42. Site: (Ruz News Site 23/6/2007).
43. Suzani, Maryam. 2010. Ethnic Developments in Iran. Basij Studies Quarterly, No. 31. [In Persian]
44. Tajik, Mohammadreza. 2007. Regional Threats and Opportunities of the Islamic Republic of Iran. Dialogue Quarterly. Issue 42. [In Persian]
45. Tavakoli, Seyed Ali. (2000). Kurds and a historical survey. Tehran: Qalam Publishing. [In Persian]
46. Zahirinejad, Mahnaz. (2000). Culture and Identity of Iranian Kurds. Tehran: Aydin Publishing. [In Persian]

مقاله پژوهشی

بحران‌های قومی و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران (در دهه اول انقلاب اسلامی)

علی اشرف هواسی* - دکتری علوم سیاسی، گروه معارف اسلامی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد ایلام، ایلام، ایران.

فرامرزی نعمتی میری - دکترای علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج، کرج، ایران.

اطلاعات مقاله	چکیده
<p>شماره صفحات: ۵۴۹-۵۶۹</p> <p>از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید</p> 	<p>بحران‌های قومی دهه اول انقلاب اسلامی زمینه ساز تأثیرات بسیاری بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران بود. سؤال اصلی این گونه مطرح شده است که حرکت‌های تجزیه طلبانه در یک دهه اول انقلاب اسلامی چه تأثیری بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران داشته است؟ در پاسخ این فرضیه مطرح شده است که حرکت‌های تجزیه طلبانه در یک دهه اول انقلاب اسلامی زمینه ساز تضعیف امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران شده است. یافته‌های مقاله نشان می‌دهد که به طور کلی در دهه اول انقلاب اسلامی، وجود بحران‌های مختلف در ابعاد گوناگون زمینه ساز به خطر افتادن امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران شد. در این بین، وجود گروه‌های تجزیه طلب در کردستان، سیستان و بلوچستان، گنبد و ... زمینه ساز تضعیف امنیت اقتصادی، سیاسی، نظامی و ... شد. از سوی دیگر، از آن جا که جمهوری اسلامی ایران درگیر جنگ با عراق بود و همچنین به تازگی با سرنگونی حکومت پهلوی یک حکومت جمهوری اسلامی تأسیس شده بود، وجود حرکت‌های تجزیه طلبانه بیش از پیش در به مخاطره افکندن امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران موثر بود. نوع روش تحقیق حاضر، توصیفی - تحلیلی می‌باشد. همچنین در جهت حمایت نظری از این تحقیق، از نظریه‌های امنیت ملی استفاده شده است.</p>

واژه‌های کلیدی:

بحران، بحران‌های قومی، امنیت ملی، تجزیه طلبی

استناد: اشرف هواسی، علی؛ نعمتی میری، فرامرزی (۱۴۰۳). بحران‌های قومی و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران (در دهه اول

انقلاب اسلامی). فصلنامه جغرافیا (برنامه ریزی منطقه‌ای)، ۱۴ (۵۶). صص: ۵۴۹-۵۶۹

DOI: 10.22034/jgeoq.2024.489424.4173

مقدمه

انقلاب اسلامی از بدو پیدایی در قالب جمهوری اسلامی تا مرحله استقرار با حاکمیتی مبتنی بر آرمان‌های الهی از گذرگاه‌های دشوار عبور کرده است. در مرحله تثبیت، تحکیم و تداوم نظام حوادثی رخ داده است که از جهاتی بسیار اهمیت دارد. پس از پیروزی انقلاب اسلامی، دسته و گروه‌های مختلفی در نقاط مختلف کشور تشکیل شد که هر یک برای خود راه و هدفی غیر از هدف انقلاب اسلامی برگزید. بسیاری از جریان‌ها ضد انقلاب تصور می‌کردند ساختار جدید انقلاب اسلامی به علت کم‌تجربگی و نداشتن سازمان منسجم، پس از فروپاشی حکومت پهلوی در خلأ قدرت گرفتار خواهد شد. از این رو تصمیم گرفتند راهبرد تجزیه طلبی را به عنوان مهم‌ترین اصل برای دست‌یابی به اهداف خود در ابعاد مختلف انتخاب کنند. در این راستا، گروه‌های مارکسیستی به عنوان یک جریان مهم مطرح است. این گروه‌ها از همان ابتدای پیروزی انقلاب اسلامی، شعار تجزیه طلبی کردستان را مطرح کرده بودند. آن‌ها با تصرف پادگان مهاباد و به دست آوردن سلاح‌های زیاد به شهر سنندج حمله و شهر را اشغال کردند. از این رو درگیری‌های زیادی میان نیروهای انقلابی و عناصر تجزیه طلب آغاز شد. در کردستان دو گروه عمده یعنی حزب دمکرات و کومله، سردمدار شعارها ضد انقلاب اسلامی شدند. سایر گروه‌های چپ و اتحادی مانند سازمان چریک‌های فدایی خلق که در سایر مناطق ایران جرأت مخالفت پیدا نکردند، به همراه دمکرات و کومله پایگاه‌های متعددی در کردستان ایجاد کردند. دولت موقت که با اعزام هیأت‌های سه نفره حل اختلاف به منطقه نتوانست کاری از پیش ببرد، سرانجام تسلیم ضد انقلابیون منطقه شد. کردستان به کانونی از جنگ و بحران و تشنج تبدیل شد و بخش زیادی از نیروهای انقلاب که باید صرف بازسازی خرابه‌های بازمانده از نظام پهلوی می‌شد به منطقه اعزام شد و بعد از مدت‌ها مسأله کردستان به پایان رسید.

یک هفته بعد از حوادث کردستان، گروه‌های چپ، همزمان گنبد و ترکمن صحرا را آماج آشوب‌های خود قرار دادند. آن‌ها با دامن زدن به قومیت ترکمن و اختلافات مذهبی، زمینه مناسبی برای مخالفت با جمهوری اسلامی در این منطقه ایجاد کرده بودند. مذاکرات بین دولت و گروه‌های چپ راه به جایی نبرد و با آغاز درگیری گسترده بین نیروهای انقلاب اسلامی و گروه‌های ضد انقلاب، این مسأله هم به پایان رسید.

از دیگر تحولات مهم تجزیه طلبی در دهه اول انقلاب اسلامی می‌توان به تحولات خوزستان اشاره داشت. گروهک حزب خلق عرب به رهبری شیخ شبیر با کمک عراق، حرکت تجزیه‌طلبانه خود را آغاز کرد. اوج درگیری در اواخر بهار ۱۳۵۸ در خرمشهر اتفاق افتاد که نیروهای نظامی اعم از کمیته انقلاب اسلامی سپاه و ارتش وارد عمل شدند و با گرفتن سلاح آشوب‌طلبان و دستگیری تعدادی از آنان، نیروهای انقلاب بر اوضاع مسلط شدند.

باید اشاره داشت که در سیستان و بلوچستان و همچنین تبریز نیز حرکت‌های تجزیه طلبانه صورت گرفت ولی با این حال، اوج این حرکت‌ها مربوط به کردستان و گنبد و خوزستان بود. این حرکت‌های تجزیه طلبی، امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران را در ابعاد و اشکال مختلف آن با بحران مواجه ساخت. ایجاد رکود و تورم، تضعیف توسعه سیاسی، مشکلات گسترده اجتماعی، ناامنی‌های گسترده در شهرها و ... از مهم‌ترین موارد نشان‌دهنده کاهش امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران در این مقطع است. از سوی دیگر، قدرت‌های خارجی از جمله آمریکا و انگلیس نیز با حمایت از گروه‌های تجزیه طلب، بر ناامنی‌ها موجود افزودند. ارسال کمک‌های مالی، ارسال تجهیزات نظامی، دادن مشورت به رهبران گروه‌های تجزیه طلب و ... از مهم‌ترین شیوه‌های کمک قدرت‌های خارجی به تجزیه طلبان در اولین دهه انقلاب اسلامی بود.

مبانی نظری

ویژگی‌های امنیت

امنیت دارای صفات و خصوصیات زیر می‌باشد:

۱- امنیت امری است نسبی.

۲- امنیت پدیده‌ای است ذهنی.

۳- بین امنیت و قدرت رابطه منطقی و همیشگی موجود است. البته امروزه قدرت نظامی غالب ولی رایج نیست. قدرت اقتصادی رایج و قدرت فرهنگی نافذ است. لازم است در هر مورد توضیحی مختصر داده شود.

الف) نسبت امنیت: یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های امنیت ملی، نسبی بودن امنیت است. به این معنا که برای هیچ کشوری، امنیت ملی به طور مطلق و کامل وجود ندارد چون هیچ کشوری در خلأ عمل نمی‌کند و تا زمانی که کشورهای دیگری وجود دارند، همواره تهدیدات بالقوه و بالفعل، آن کشور را تهدید می‌کند.

باید اشاره داشت که امنیت پدیده‌ای ثابت و مشخص نیست. در این راستا، عامل زمان، ایدئولوژی و احوال بین‌المللی و همچنین موقعیت کشور و دید و نظر رهبران در کیفیت و کمیت امنیت و نحوه تحصیل و حفظ آن تأثیر بسزایی دارد. به همین دلیل است که امنیت و حدود و طرق تحصیل و حفظ آن در جهان امروزی با زمان قبل از این پدیده‌ها تفاوت فاحشی داشته و دارد. حفظ مستعمرات در قرن هجده و نوزده جزو امنیت و هدف‌های حیاتی کشورها به شمار می‌آمد ولی جهان امروز با توجه به توسعه و نضج ناسیونالیسم، کشورهای استعمارگر معمولاً حفظ مستعمرات خود را جزو امنیت مملکت نمی‌دانند. در دنیای اسلام حفظ فرهنگ اسلامی نیز جزو مسائل امنیتی محسوب می‌شود و به کلام قرآنی از امنیت جانی و بیولوژیک مهم‌تر به حساب می‌آید. در دنیای امروز، به واسطه ظهور سلاح‌های اتمی، گروهی به خاطر حفظ جان قبول سیستم سیاسی و اقتصادی مخالف را مغایر با امنیت نمی‌دانند (سیف زاده ۱۳۸۳، ۱۶۱).

ب) ذهنی بودن امنیت: در این خصوص باید اشاره داشت که ذهنی بودن امنیت به جهت ارتباط آن با سه عامل است: ۱- اعتماد یا عدم اعتماد به توانایی و قدرت نسبی کشور برای مقابله با هر خطر جدی و حمله احتمالی ۲- اعتماد یا عدم اعتماد به قدرت نسبی کشور دوست و دشمن ۳- اعتماد یا عدم اعتماد به اینکه کشور می‌تواند وضع مطلوبی را در گرایش‌ها و روندهای سیاسی آینده حفظ کند (سیف زاده ۱۳۸۳، ۱۶۱).

یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های امنیت ملی این است که مردم و تصمیم‌گیرندگان یک نظام حکومتی، ابتدا احساس امنیت کنند. احساس کنند که هیچ خطری ارزش‌های اساسی و حیاتی آن‌ها را تهدید نمی‌کند. بنابراین امنیت یک ویژگی روانی است. نکته دیگری که باید به آن اشاره داشت این است که ذهنی بودن احساس امنیت و نبودن معیارهای دقیق برای ارزیابی درست آن موجب می‌شود که گاهی دولت مردان از احساس ترس مردم بهره‌برداری کنند و با بزرگ جلوه دادن خطری که گویا امنیت ملی را تهدید می‌کند، نظر مردم را از کمبودها و نارسایی‌های سیاسی داخلی به سوی مشکلات خارجی جلب کنند. برعکس، ممکن است دولتی برای معطوف ساختن توجه مردم نسبت به بعضی اولویت‌ها، تهدید خارجی را کم‌اهمیت جلوه دهد (روشندل ۱۳۸۵، ۱۵).

ج: ارتباط با قدرت ملی: در گذشته، در مورد ارتباط با قدرت ملی چنین باوری وجود داشت که با افزایش قدرت نظامی، امنیت نیز افزایش پیدا می‌کند یا تعداد نیروها و تجهیزات نظامی، بیان‌گر قدرت و امنیت یک کشور است. اما امروزه این باورها دگرگون شده است. باید خاطرنشان کرد که امنیت ملی یک فرآیند یک‌جانبه نیست که بتوان تنها با افزایش قدرت نظامی آن را افزایش داد بلکه دارای مفهوم گسترده و همه‌جانبه است.

حفظ امنیت ملی هر واحد سیاسی از راه افزایش قدرت ملی و ایجاد توازن عوامل تشکیل دهنده آن مؤثر است و افزایش یکی از این عوامل اگر متناسب با افزایش در عوامل دیگر نباشد، می‌تواند زمینه ساز تهدید در امنیت ملی باشد. امروزه حفظ امنیت ملی جنبه فرامرزی به خود گرفته است، به عبارت دیگر، حفظ امنیت ملی تنها درون مرزی نیست، البته امنیت همواره به وسیله قدرت نظامی حاصل نمی‌شود بلکه گاهی افزایش قدرت نظامی باعث کاهش امنیت و ناامنی کور می‌شود. (قادری ۱۳۷۰، ۳۶۲).

هرچند قدرت نظامی هم می‌تواند مانع حمله دشمن بالقوه شود و هم می‌تواند در برابر تهدیدات بالفعل وسیله ایستادگی باشد، اما در زمان ما از اهمیت تهدید نظامی به مثابه ابزاری برای پیش برد مقاصد امنیتی در مناسبات بین‌المللی کاسته شده است تا آن جا که برخی از تحلیل‌گران بر این عقیده‌اند که اهمیت سلاح‌های هسته‌ای تنها از جنبه بازدارندگی آن هاست و این سلاح‌ها برای مقاصد سیاسی چندان قابل بهره‌برداری نیستند.

چارچوب نظری (نظریه باری بوزان)

چارچوب نظری این مقاله مبتنی بر نظریه مجموعه امنیتی منطقه ای باری بوزان می باشد که در ادامه به بررسی آن می پردازیم.

۱. ساختار بنیادین مجموعه امنیتی منطقه‌ای از دیدگاه باری بوزان

از نظر بوزان مجموعه‌های امنیتی نه تنها تعیین کننده الگوهای محلی نسبتاً پایدار و قوی هستند، بلکه اثرات قدرت‌های خارجی بزرگ تر بر الگوهای محلی را شکل داده و هدایت می‌کنند. مجموعه‌های امنیتی که حاصل ساختار آنارشی بین‌المللی هستند، از انتقادات تاریخی‌ای که متوجه نظریات سیستمی است دوری می‌جویند و محیط عملکرد سیاسی سازمان امنیت ملی و میزان برداشت‌های آن‌ها از توزیع قدرت در نظام را بازتاب می‌دهند و ابزار مفیدی برای سازماندهی الگوهای روابط میان مجموعه‌های امنیتی و دولت‌ها به صورت جانبی و سلسله مراتبی به وجود می‌آورند (کریمی، ۱۳۸۸، ۱۴).

باری بوزان معتقد است که ساختار مجموعه امنیتی منطقه ای از چهار معیار اصلی به شرح زیر تشکیل شده است: ۱- ساختار آنارشیک، یعنی RSC باید از دو یا چند واحد خودمختار تشکیل شده باشد ۲- قطبش: که پوشش‌دهنده‌ی توزیع قدرت میان واحدهاست ۳- مرز، که RSC را از همسایگانش جدا می‌کند ۴- ساخت اجتماعی که شامل الگوهای دوستی و دشمنی میان واحدهاست (کریمی، ۱۳۸۸، ۲۸۱-۲۸۰).

انواع مجموعه‌های امنیتی منطقه‌ای (RSC)

باری بوزان معتقد است که انواع مجموعه‌های امنیتی منطقه ای شامل موارد زیر است:

۱- مجموعه‌ی امنیتی منطقه‌ای استاندارد: وی معتقد است که اصلی‌ترین معیار تشخیص مجموعه‌ی امنیتی استاندارد تشکیل قطبش در مجموعه‌ی امنیتی توسط قدرت‌های سطح منطقه‌ای است؛ در حالی که اگر قطبش مجموعه‌ی امنیتی توسط قدرت‌های بزرگ و یا قدرت‌های سطح جهانی شکل گرفته بود، این مجموعه دیگر استاندارد نبود. علاوه بر این، عموم مجموعه‌های امنیتی استاندارد از جهت شکلی و استالیایی معرفی شده‌اند، به شرط آن که دو یا چند قدرت در آن‌ها باشند و رویکرد امنیتی- نظامی- سیاسی بر آن‌ها غالب گردد. اصلی‌ترین عنصر سیاست امنیتی در مجموعه‌ی امنیتی منطقه‌ای استاندارد، روابط میان قدرت‌های منطقه‌ای واقع در درون منطقه است. این روابط شرایط عملکرد قدرت‌های کوچک و نیز نحوه‌ی نفوذ قدرت‌های جهانی در مجموعه‌ی امنیتی منطقه‌ای را تحت تأثیر قرار می‌دهد (کریمی، ۱۳۸۸، ۲۸۸-۲۸۷).

۲- مجموعه‌ی امنیتی منطقه‌ای مرکزگرا: از نظر باری بوزان این نوع از مجموعه‌ها در چهارچوب نظریه‌ی مجموعه‌ی امنیتی منطقه‌ای دارای چهار وضعیت متفاوتند: دو شکل اول موارد خاصی‌اند که در آن‌ها RSC تک‌قطبی است، اما قدرت اصلی قدرت بزرگ و یا ابرقدرت است. انتظار می‌رود که در این شکل، قدرت سطح جهانی بر منطقه مسلط شود؛ یعنی مجموعه‌ی امنیتی منطقه‌ای تک‌قطبی گردد و قدرت‌های منطقه‌ای وزن کافی برای تعریف دیگر قطب آن را نداشته باشند. در مجموعه‌های امنیتی مرکزگرای تک‌قطبی، از آن‌جا که بازیگر اصلی ابرقدرت یا قدرت بزرگ است، بیشتر از پوشش‌های امنیتی در سطح جهانی تأثیر می‌پذیرد. بنابراین، پوشش‌های امنیتی در سطح منطقه‌ای بیشتر سرکوب و از مسیر اصلی خودش منحرف خواهد شد و یا به شدت تحت تأثیر پوشش‌های جهانی قرار خواهد گرفت. از دیدگاه باری بوزان، شکل سوم مجموعه‌ی امنیتی منطقه‌ای مرکزگرا تا حد زیادی با دو شکل قبلی تفاوت دارد و شامل منطقه‌ای است که بیشتر به واسطه‌ی نهادها همگرا شده است و نه به وسیله‌ی قدرتی واحد. بنابراین، وجود چنین مجموعه‌ای شامل گروهی از دولت‌های متشکل در نهادهای امنیتی است که به نوبه‌ی خود ممکن است به سوی کسب ویژگی‌های یک بازیگر واحد نیز حرکت نماید. فرآیند همگرایی در چهارچوب «مجموعه‌ی امنیتی مرکزگرای نهادگرا» می‌تواند پیامدهای متنوعی داشته باشد: ممکن است به سوی تبدیل شدن به قدرتی واحد حرکت کند که در این صورت کل مجموعه‌ی امنیتی منطقه‌ای را به بازیگر تبدیل خواهد کرد و منجر به ایجاد تغییر در ساختار امنیت بین‌الملل و نیز جایگاه این مجموعه در کل نظام خواهد شد؛ اما ممکن است همگرایی صرفاً درون منطقه‌ای باشد و قطبش محلی را تغییر دهد. تعیین ثبات و بی‌ثباتی درون مجموعه‌های امنیتی مرکزگرا با متغیر هژمونی خیرخواه (مورد اول) و هژمونی سلطه‌طلب (مورد دوم) صرفاً مجموعه‌های امنیتی مرکزگرای تک‌قطبی را پوشش می‌دهد، در حالی که در مجموعه‌های امنیتی نهادگرا آنچه مهم است، مشروعیت هنجارها و میزان درونی شدن آن‌هاست. لذا در چنین مجموعه‌هایی، میزان مشروعیت هنجارها و درونی شدن آن‌ها

میان بازیگران و نیز انسجام و یکپارچگی سیاسی - اجتماعی و در نهایت، درجه‌ی اشتراک عقاید بنیادین بازیگران نقش اصلی را در ثبات‌سازی ایفا می‌کند (عبداله خانی ۱۳۸۹، ۲۹۱-۲۸۸).

۳- مجموعه‌ی امنیتی قدرت بزرگ: بوزان معتقد است که در چنین مجموعه‌ای، قطبش منطقه با بیش از یک قدرت سطح جهانی (درون منطقه‌ای) تعریف می‌شود. چنین مجموعه‌هایی به دو دلیل با دیگر مجموعه‌های امنیتی متفاوتند: اول آن که، پوشش‌های آن‌ها مستقیماً محاسبات مربوط به توازن در سطح جهانی را تحت تأثیر قرار می‌دهد، در حالی که پوشش‌های مجموعه‌های دیگر مانند مجموعه‌های استاندارد چنین ویژگی‌ای را ندارند و دوم آن که، چون قدرت‌های بزرگ خود درگیر مسائل مجموعه‌های امنیتی منطقه‌ی موردنظرند، انتظار می‌رود پوشش‌های امنیتی منطقه‌ی مذکور به مناطق همجوار نیز سرایت کند و شدت تعاملات بین منطقه‌ای بیش از حد معمول گردد. مجموعه‌ی امنیتی منطقه‌ای قدرت‌های بزرگ آمیزه‌ای از سطوح منطقه‌ای و جهانی معرفی شده است؛ یعنی ترکیبی از معیارهای اصلی مانند قطبش، الگوهای دوستی و دشمنی، مرزها و تأثیرگذاری نوع ساختار RSC قدرت‌های بزرگ بر پوشش‌های سطح جهانی. از سوی دیگر، این مجموعه امنیتی قاعده‌ی ضعیف بودن تعاملات بین منطقه‌ای در نظریه‌ی RSC را خدشه‌دار می‌کند و به قدرت‌های بزرگ همجوار اجازه می‌دهد که به صورت ادامه‌دار نقش قوی‌تری را در یک یا چند منطقه‌ی همسایه ایفا نمایند (عبداله خانی ۱۳۸۹، ۲۹۱).

۴- ابرمجموعه‌ها: این نوع از مجموعه‌های امنیتی منطقه‌ای شامل منطقه‌ای است که چند قدرت بزرگ را در خود جای داده است. در ابرمجموعه‌ها، سطح فرامنطقه‌ای جانشین سطح بین منطقه‌ای می‌گردد. در سطح فرامنطقه‌ای، پوشش‌ها و تعاملات امنیتی میان دو یا چند منطقه‌ی قوی و پایدار است، تا جایی که این مناطق را به یک منطقه تبدیل کرده است. برخلاف سطح بین منطقه‌ای که تعاملات میان منطقه‌ای و پوشش‌های امنیتی مشترک آن ضعیف است، در چنین وضعیتی سطوح داخلی، منطقه‌ای و جهانی با یکدیگر تعامل می‌یابند. در ابرمجموعه‌ها، مانند مجموعه‌های استاندارد، ممکن است قدرت‌های ضعیف‌تر برای مقابله با قدرت منطقه‌ای دیگر درصدد جلب حمایت ابرقدرت یا قدرت بزرگ دیگری برآیند. این در حالی است که در مجموعه‌ی امنیتی استاندارد، پیامدهای چنین اتحادی بیشتر در سطح منطقه‌ای بسامد خواهد داشت و تأثیر آن بر سطح جهانی غیرمستقیم خواهد بود، اما در مجموعه‌ی امنیتی منطقه‌ای دارای قدرت بزرگ یا ابرمجموعه‌ها، چنین اتحادیهایی علاوه بر سطح منطقه‌ای در سطح جهانی نیز انعکاس و تأثیر خواهند داشت (عبداله خانی ۱۳۸۹، ۲۹۲-۲۹۱).

۵- فقدان مجموعه‌ی امنیتی منطقه‌ای: الزاماً وجود مناطق منجر به شکل‌گیری مجموعه‌های امنیتی منطقه‌ای نمی‌شود؛ بنابراین می‌توان در دو حالت مناطق بدون RSC را تصور کرد: ساختارنیافته و پوششی. مناطق امنیتی ساختارنیافته در نظریه‌ی مجموعه‌ی امنیتی منطقه‌ای در دو حالت متصور است: اول، زمانی که دولت‌های محلی از نظر قابلیت آنقدر ضعیفند که حیطه‌ی قدرت‌نمایی‌شان محدود است و حتی در صورت برخورداری از برخی توانمندی‌ها، از حدود مرزهای آنان فراتر نمی‌رود و دوم، در وضعیتی که مختصات و ویژگی‌های جغرافیایی، تعامل میان کشورهای منطقه را مشکل می‌سازد؛ مانند جزایری که با اقیانوس‌های وسیع از هم جدا شده‌اند. در منطقه‌های بی‌ساختار، منطقه‌ی امنیتی تا حدی به واسطه‌ی نبود پوشش‌های منطقه‌ای و تا حدی به واسطه‌ی فضای منفی باقیمانده‌ی روی نقشه به هنگام پر شدن تمام مناطق امنیتی دیگر تعریف می‌شود. بر این اساس، ساده‌ترین مدل منطقه‌ی امنیتی بی‌ساختار مدلی است که در آن واحدها به علت ضعف شدید و تبدیل نشدن واحدها به دغدغه‌های امنیتی یکدیگر استعداد ایجاد وابستگی متقابل امنیتی در سطح منطقه‌ای را ندارند. در چنین حالتی، تنها تصور ممکن این است که واحدها یا تمایل به درون دارند و یا تحت تأثیر سطوح جهانی یا بین منطقه‌ای اند. با وجود تأکید RSC بر غیرمجموعه‌ای بودن مناطق بی‌ساختار، همین نظریه می‌گوید اکثر این مناطق در واقع در حال ساخته شدن یا پیشا- مجموعه‌ها هستند. پیشا- مجموعه‌ها به مواردی گفته می‌شود که اتصال میان واحدها به اندازه‌ی نیست که بتوانند به مجموعه‌ی امنیتی منطقه‌ای تبدیل شوند، اما بالقوه قابلیت آن را دارند (عبداله خانی ۱۳۸۹، ۲۹۳-۲۹۲). باری بوزان برای اولین بار نظریه‌ی مجموعه‌ی امنیتی منطقه‌ای را مطرح کرد؛ اما بعدها نظریه‌پردازان دیگری نیز از آن استفاده کردند که مهم‌ترین آن‌ها لیک و مورگان بوده‌اند.

حرکت‌های تجزیه طلبانه در دهه اول انقلاب اسلامی در جمهوری اسلامی ایران

۱. حرکت‌های تجزیه طلبانه در سیستان و بلوچستان

مهمترین حرکت‌های تجزیه طلبی در سیستان و بلوچستان در یک دهه اول انقلاب اسلامی روی داد. وقوع انقلاب اسلامی که اقتدار دولتی را موقتاً تضعیف کرد، منجر به ظهور چند سازمان سیاسی بلوچ شد. به استثنای حزب اتحادالمسلمین که تشکلی مذهبی و نیمه سیاسی بود، گروه‌های سیاسی دیگر گرایش‌های قومی و چپ‌گرایانه داشتند و از حمایت مردمی چندانی برخوردار نبودند. حزب اتحادالمسلمین تحت رهبری مولوی عبدالعزیز ملازاده بیشتر نماینده‌ی بلوچ‌های اهل سنت در ایران بود تا بیانگر گرایش‌های سیاسی و محلی بلوچ‌ها. مولوی عبدالعزیز که نماینده‌ی بلوچستان در مجلس شورای اسلامی ایران بود، به پیروان خود دستور داد تا در فروردین ۱۳۵۸ به استقرار جمهوری اسلامی ایران رأی دهند، اما در فروردین دوم مربوط به قانون اساسی جمهوری اسلامی در آذر ۱۳۵۸ شرکت نکرد، زیرا در آن تشیع به عنوان مذهب رسمی کشور اعلام شده بود (احمدی ۱۳۷۸، ۱۱۹).

در تاریخ حرکت‌های سیاسی قوم بلوچ، مسئله هویت قومی و آگاهی بخشیدن بدان از سوی نخبگان سنی، شیعه، ایلی و غیرقومی به خوبی مشاهده می‌شود، گرچه باید بدین نکته مهم اشاره کرد که تلاش برای خلق هویت قومی در این منطقه بیشتر نتیجه فعالیت نخبگان تحصیل کرده بلوچ در بلوچستان شرقی (پاکستان) بود. نخبگان سنی مذهب بلوچستان نیز همانند نخبگان مذهبی شیعه در ایران از نفوذ زیادی برخوردار بودند و در بسیج سیاسی مردم بلوچستان علیه رژیم شاه سابق نقش مهمی ایفا کردند. به همین دلیل حزب اتحادالمسلمین که گروهی از مولوی‌های بلوچ به رهبری مولوی عبدالعزیز آن را تشکیل داده بودند، مردمی‌ترین حزب در بلوچستان بود.

مولوی عبدالعزیز به طور کلی از جمهوری اسلامی حمایت می‌کرد. اما با افزایش نفوذ روحانیت شیعه و تصویب قانون اساسی مبتنی بر اصل ولایت فقیه گروهی از مولوی‌ها به رهبری مولوی نظر محمد و مولوی امان الله به مواضع اعتدالی مولوی عبدالعزیز اعتراض کردند و به پاکستان رفتند. این نخبگان مذهبی که تعداد و نفوذشان در بلوچستان افزایش یافته بود، در تبدیل مذهب تسنن به عامل سیاسی و برانگیختن آن علیه تشیع نقش مهمی داشتند. رؤسای سنی طوایف بلوچ از نفوذ مولوی‌ها و نیز تفاوت‌های مذهبی عوامل بسیج کننده مردم علیه دولت مرکزی استفاده کردند. (صالحی امیری ۱۳۸۷، ۱۵۴-۱۵۳). نخبگان تحصیل کرده غیرمذهبی و شهرنشین بلوچ محصول فرآیند تمرکزگرایی دولت بودند. در دوران حکومت محمدرضا جامعه بلوچ شاهد تغییر و تحولات اجتماعی-اقتصادی عمده‌ای و افزایش تعداد نخبگان تحصیل کرده جدید بود. در سال ۱۳۴۵ جمعیت شهری فقط ۱۷ درصد جمعیت بلوچستان را تشکیل می‌داد. یک دهه بعد، این رقم به ۲۶ و در سال ۱۳۶۵ به ۴۱ درصد رسید (احمدی ۱۳۷۸، ۲۶۴).

نخبگان ایلی بلوچ در حرکت‌های سیاسی محلی پس از انقلاب اسلامی ایران نقش بیشتری ایفا کردند. در روزهای اول انقلاب بسیاری از رؤسای طوایف که با نظام سابق همکاری نزدیک داشتند و در دولت پارلمان و مناطق ایلی دارای مقام‌های سیاسی بودند از کشور گریختند و در گروه‌های سیاسی بلوچ به فعالیت پرداختند یا خود برای مبارزه با رژیم جدید چنین گروه‌هایی تشکیل دادند و نخبگان ایلی محروم از امتیازات سابق، چندین گروه سیاسی به وجود آوردند.

در اوایل دهه ۱۹۸۰ میلادی، امان الله برکزیایی گروهی به نام پیش مرگ بلوچ تشکیل دادند. او یکی از اعقاب مستقیم دوست محمدرضا رئیس معروف طایفه برکزیایی در دوران رضاشاه بود. امان الله برکزیایی در سال‌های دهه ۱۳۴۰ شمسی در فعالیت‌های سیاسی شرکت داشتند و بعدها با شاه آشتی کرد. او با سایر رؤسا و سرداران بلوچ جبهه‌ای به نام جبهه وحدت بلوچ علیه جمهوری اسلامی تأسیس کردند. این جبهه روابط نزدیکی با سلطنت‌طلبان ایران داشت و از آن‌ها کمک مالی دریافت می‌کرد. شکل‌گیری جبهه آزادی بخش بلوچستان پس از انقلاب، نمونه دیگری است که نشان می‌دهد چگونه نخبگان ایلی به عوامل و علایق کهن اولیه نظیر: زبان و مذهب متوسل می‌شوند و از آن‌ها به عنوان اهرم‌های سیاسی در پیش‌برد اهداف خود استفاده می‌کنند. آن‌ها به منظور مشروح ساختن حرکت خودمدعی شدند که این گروه همان جبهه آزادی بخش بلوچستان اواخر دهه ۱۳۴۰ است (صالحی امیری ۱۳۸۷، ۱۵۵-۱۵۴).

شروع فعالیت نخبگان غیرقومی در بلوچستان ایران در سال‌های اول انقلاب بوده است. آن‌ها سعی داشتند حمایت بلوچ‌ها و به ویژه تحصیلکردگان را به دست آورند، دو گروه مارکسیستی فداییان و پیکار از سایر گروه‌ها فعال‌تر بودند گذشته از این دو سازمان چپ‌گرای سیاسی، گروهی از طرفداران نظام سلطنتی نیز از بلوچستان در برخی گروه‌های سیاسی بلوچ در عملیات مسلحانه علیه دولت استفاده می‌کردند. سازمان‌های سیاسی مارکسیستی نخبگان بلوچ را تشویق و به آن‌ها کمک می‌کردند تا حرکت‌های سیاسی خودمختارطلبانه را در بلوچستان سازمان دهی کنند. آن‌ها همچنین از بلوچ‌ها خواستند تا در شورای خلق - های ایران که در تابستان سال ۱۳۵۸ در مهاباد تشکیل شده بود، شرکت کنند. مهمترین گروه چپ‌گرای بلوچ یعنی سازمان دموکراتیک مردم بلوچستان از حمایت‌های گسترده سازمان فداییان خلق در مرکز برخوردار بود. این گروه بلوچ یا مارکسیست - های ایرانی همکاری می‌کرد. سازمان خلق بلوچستان را تعدادی از اعضا و هواداران بلوچ فداییان خلق و پیکار تشکیل داده بودند (روحی ۱۳۸۹، ۶۸).

۲. حرکت‌های تجزیه طلبانه در ترکمن صحرا

پس از تغییر دولت قاجار به پهلوی در سال ۱۳۰۴ هجری شمسی رضاشاه تلاش‌های فراوانی به منظور خلع سلاح و مطیع ساختن عشایر در مناطق مختلف ایران به عمل آورد. او برای تحقق اهداف و برنامه‌های خود در ترکمن صحرا نیروهای نظامی را به نواحی مرکزی ترکمن نشین اعزام کرد که وظیفه عمده آن‌ها کمک به مأمورین در جمع‌آوری اطلاعات، مالیات، خلع سلاح عشایر ترکمن و تحکیم قدرت پهلوی در دشت گرگان بود. اگرچه مقاومت اندکی از طرف برخی از ترکمن‌ها برای ایستادگی در مقابل نیروهای نظامی رضاشاه صورت گرفت، ولی همان‌ها نیز مانند دیگران حاکمیت دولت را پذیرفتند. زیرا رضاشاه با سیاست تخت قاپو کردن ترکمن‌ها آن‌ها را یکجانشین نمود و توانست بسیاری از آن‌ها را که مسلح بودند و از حکومت مرکزی تبعیت نمی‌کردند، سرکوب و وادار به اطاعت مرکزی نمایند (کنعانی ۱۳۷۹، ۲۲۱).

با آغاز جنگ جهانی دوم و به دنبال آن سقوط رضاشاه ترکمن‌ها نیز فرصت را برای بازگشتن به زندگی کوچ‌نشینی مغتنم شمردند و به زندگی قبلی خود بازگشتند. این رجعت چندان دوام نیافت و دامنه‌ی گسترده‌ای نداشت و بلافاصله بعد از پایان جنگ و عقب نشینی ارتش شوروی، حکومت ایران بر این نواحی مسلط شد. پس از جنگ جهانی دوم دولت در برنامه اسکان خود به تشویق مردم از طریق سیاست‌های اقتصادی و فرهنگی پرداخت. از سوی دیگر، رشد اقتصادی در ایران پس از جنگ جهانی دوم نیز فرصتی مناسب برای گسترش آموزش و ایجاد فرصت‌های شغلی فراهم آورد. از این‌رو، بستر تحقق اهداف حکومت پهلوی در آن منطقه بیشتر فراهم شد (کنعانی ۱۳۷۹، ۲۱۷).

وضعیت ناآرام اوایل انقلاب اسلامی در ایرن موجب تشدید هویت‌های قومی در مناطق مختلف کشور از جمله ترکمن صحرا گردید. به گونه‌ای که گردهم آمدن گروه‌های مخالف سیاسی و ضد انقلاب و از سویی، تحریک یکسری از نخبگان ترکمن موجب گردید ترکمن‌ها ثبات و تداوم انقلاب اسلامی را با بحران روبه‌رو سازند که با تدابیر مناسب رو به آرامی نهاد. در اوایل پیروزی انقلاب اسلامی تشدید برخوردهای اجتماعی و قومی به وسیله عوامل متنفذ به همراه شیطنت و مداخله‌ی گروه‌های چپ مارکسیستی معارض با نظام جمهوری اسلامی ایران و اقدامات تحریک‌آمیز شوروی سابق در منطقه گرگان و گنبد شرایط بحرانی، مانند آتش زیر خاکستر، را فراهم آورد و حکومت جدید ایران که هنوز پایه‌های آن از ثبات و انسجام برخوردار نشده بود، در سال ۱۳۵۸ درگیر منازعه در گنبد ساخت. اما بلافاصله با دخالت دولت و نیروهای انقلاب آرامش نسبی در منطقه دوباره حکمفرما شد. در سال ۱۳۵۹ هیأت‌های هفت نفره‌ی واگذاری زمین تشکیل و مأمور تقسیم اراضی و حل اختلافات مربوط به مالکیت و تقسیم زمین‌ها در منطقه گردید. اطلاعات مربوط به سال‌های ۱۳۵۹ نشان می‌دهد که ۸۸۸۷ هکتار زمین در دشت گرگان از طریق این هیأت به روستاییان اعم از ترکمن و غیره واگذار شده است (کنعانی ۱۳۷۹، ۲۲۶).

۳. حرکت‌های تجزیه طلبانه در کردستان

در یک دهه اول پس از انقلاب اسلامی، تجزیه طلبی به عنوان یکی از مهم‌ترین مباحث و خط مشی‌های سیاسی کردها نمودهای فراوانی داشت. مناطق کردنشین ایران بعد از پیروزی انقلاب اسلامی به ویژه در همان سال‌های اولیه با بحرآن‌ها، شورش‌ها، و اغتشاشات مختلفی درگیر بود. در هنگام تشکیل دولت موقت، استان کردستان با سه مسئله رو به رو شد: (۱) ناسیونالیسم شدید قومی در منطقه (۲) مسئله شیعه و سنی (۳) مسئله کرد و ترک (ظهیری نژاد ۱۳۷۹، ۲۶۶).

هنگامی که انقلاب اسلامی پیروز گردید و شرایط بین‌المللی هم کم و بیش تغییر کرد. کردستان ایران حالت بحران به خود گرفت. در این هنگام شعار خودمختاری‌خواهی و تلاش برای گرفتن حق باصلاح سرنوشت از دولت مرکزی شدت گرفت. احزاب سیاسی گوناگون بویژه حزب دموکرات کردستان هیجان زده‌تر از دیگران مدعی بازستانی حقوق‌خواهی اکراد از دولت مرکزی شد. از سوی دیگر سیاست جمهوری اسلامی نفی سلطه‌پذیری و سلطه‌گری بود که این سیاست چندان به مذاق دول قدرتمند خوش نمی‌آمد. بر همین اساس خودمختاری‌خواهی گروه‌ها در کردستان بدون شک یک نوع اهرم مهم علیه دولت مرکزی ایران بکار گرفته شد. بدیهی است هر کشوری که در آن انقلاب به وقوع پیوست تبعات این انقلاب دامنگیر آن کشور خواهد شد. بخصوص در مناطق دور دست که دولت مرکزی اشراف‌چندانی بر آن ندارد (دریاباری ۱۳۷۸، ۴۷۹).

هنگامی که مبارزات مردم ایران حتی در مناطق کرد نشین علیه رژیم پهلوی اوج گرفت سه جریان مهم سیاسی در مناطق کرد نشین ایران بتدریج در حال شکل‌گیری بود. نخست اینکه حزب دموکرات کردستان اقدام به تجدید سازمان کرده و در ابان ماه ۱۳۵۷ عبدالرحمان قاسملو را به عنوان دبیر کل این حزب برگزید و او از طریق مرز عراق وارد کردستان ایران شد. فعالیت حزب مزبور در چهارچوب شعار قبلی خودمختاری برای کردستان و دموکراسی برای ایران آغاز شد. محلی که این حزب برای تحرکات نظامی و سیاسی خود انتخاب نمود شمال کردستان ایران یعنی مهاباد بود. دوم اینکه تشکیل دانشجویان کردی که گرایش سیاسی و ایدئولوژیک مائوئیسم داشتند در همین زمان شکل گرفت. اینان عقیده داشتند که ابتدا کردستان و سپس سراسر ایران را میتوان از طریق تشکلهای مبارزات دهقانی نجات داد مرکز چنین گرایشی در شهر سنندج بود. این تشکل اندکی بعد به حزب کومله مشهور شد. نام اصلی این تشکل قبل از انقلاب سازمان انقلابی زحمتکشان ایران بود و از سال ۱۳۶۰ به بعد به حزب کمونیست ایران تغییر نام داد. بالاخره سومین حرکت کردی در منطقه تجمع جوانان مسلمان کرد بود که پیرامون احمد مفتی زاده حلقه زدند. حرکت سوم از نظر سیاسی و اعتقادی با آن دو حرکت متفاوتند اما در مسأله خودمختاری برای کردها همه اشتراک نظر دارند. این حرکت هم مقرش در شهر سنندج بود (دریاباری ۱۳۷۸، ۴۸۰-۴۷۹).

اکنون یکی از پرسشهای مهم این است که چرا و به چه دلیل گروه‌ها کردستان را انتخاب کردند؟ حزب دموکرات و کومله انگیزه و هدفشان روشن است اما سایر گروه‌ها به چه هدفی به اینجا آمدند؟ ناظران مسایل کردستان به چند نکته اشاره میکنند که انگیزه این گروه‌ها محسوب میشود. الف- منطقه کردستان یک منطقه کوهستانی و در بعضی از جاها مانند سردشت با جنگل توام است که این مسأله خود یک امتیاز قابل قبولی برای جنگلهای پارتیزانی است در چنین شرایطی ضربه زدن به اهداف طرف مقابل اسانتر است. ب- بیکاری چشمگیر مردم منطقه باعث شد که گروه‌ها از آن به نفع اهداف گروهی خود بهره‌جویند و این معضل طبیعی بعد از انقلاب را کوتاهی دولت در خدمت به مردم تلقی کنند. مردم چون فاقد شغل بودند به آنان روی آوردند تا جایی که حزب دموکرات کسانی را که به این حزب کمک نظامی میکرد حقوقی هم پرداخت می‌کرد. ج- گروه‌ها با مطالعه بر روی فرهنگ و ادب مردم و همچنین شرایط محیط زیست آنان دریافتند که مردم کردستان علاقه مفرط به اسلحه دارند طبیعی است که این علاقه ناشی از ناامنی است و خود مرزی بودن منطقه به این علاقه افزوده است. زیرا معمولاً هجوم دشمنان ورود خارجیان از قدیم تا به امروز از طرف مرزها بوده است. اینان منطقه را ناامن نموده و از این ناامنی علیه دولت مرکزی بهره‌گرفتند. د- گسترش قاچاق اسلحه پس از پیروزی انقلاب بدین صورت که بسیاری از قاچاقچیان که تا پیش از انقلاب اجناس از خاک عراق می‌آوردند بعد از پیروزی انقلاب بخاطر شرایط خاص سیاسی اسلحه رد و بدل میکردند. به هر تقدیر مجموع این عوامل و عوامل دیگری که بعدها ممکن است به آن اشاره شود موجب گردید تا گروه‌ها کردستان را برای اهداف خود انتخاب نمایند نه جای دیگر را. حزب دموکرات و کومله به عنوان دو جریان موثر در کردستان بر این باور بودند که مردم کردستان با شعاری که سر داده‌اند همراهی دارند و تصور میکردند که دولت مرکزی فاقد قدرت نظامی و سیاسی است و نمیتواند آن را به دست آورد و بر این عقیده بودند که اگر دولت مرکزی در منطقه قدرت پیدا کند و آبادانی به وجود آورد. پایگاه ما ضعیف می‌شود (محمدمدادی ۱۳۸۴، ۶۸). آن‌ها کوشیدند از اختلافاتی که در دولت مرکزی وجود داشت استفاده کنند. علاوه بر این با این پندار که دولت ایران و عراف اختلافات تاریخی بسیار دارند و با حکومت اسلامی عمیق‌تر خواهد شد و دولت عراق از کردهای مخالف ایران حمایت می‌کند راه جنگ و درگیری و بحران کردستان را آغاز کردند. واقعیت‌ها نشان می‌دهد که کنترل نظم و نظام منطقه در سال ۵۸ در دست دولت نبوده و توسط حزب دموکرات و کومله بود که خواهان خودمختاری برای اکراد بودند دولت مرکزی در

منطقه فقط چند پایگاه در اختیار داشت و سعی می کرد تا از سقوط آن جلوگیری کند. مانند پادگان های سقز پیرانشهر و بانه و چند پایگاه عمده دیگر البته مقر لشکر ۲۸ محاصره شده بود ولی سقوط نکرد (محمدمرادی ۱۳۸۴، ۶۹).

به طور کلی، نابسامانی های ناشی از اوایل انقلاب که ساختارهای دولتی را در منطقه مختل کرده بود و کردستان را به صحنه مناسبی برای فعالیت گروه های مخالف، به ویژه سازمان های چپ که برای کسب قدرت سیاسی با دولت می جنگیدند، تبدیل کرد. این گروه های غیرکرد چپ گرا به دلیل ضعف قدرت، نداشتن پایگاه مردمی و نیاز به حمایت سازمان های کرد به طرح خودمختاری کردستان پرداختند و با گروه های سیاسی کرد نظیر حزب دموکرات و کومله همکاری می کردند. این گروه های غیرکرد نیز همانند نخبگان کرد مشروعیت مبارزه خود را با مسائل زبانی و فرهنگی جامعه کرد توجیه می کردند. به دنبال این تحركات، در دوران جنگ تحمیلی نیز کردستان با تشدید حرکت های سیاسی همراه بود و نفوذ گروه های مختلف موجب ضربه زدن به نیروهای نظامی ایران در جنگ با عراق گردید.

بحران های قومی و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران در یک دهه اول انقلاب اسلامی

۱. بحران های قومی و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران در دوران انتقالی

اوایل انقلاب مصادف با تغییر نظام سیاسی کشور به هم ریختن ساختار نظام سیاسی و اجتماعی پیشین و حرکت به سمت تأسیس و ایجاد ساختار سیاسی و نظام اجتماعی جدید است و می توان بر آن وضعیت انقلابی نام نهاد. زیرا در اثر وقوع انقلاب نظم اجتماعی قبلی و همه ساختارها فروپاشید، ولی هنوز نظم اجتماعی جدید جایگزین آن نگردیده و فضای سیاسی- اجتماعی جامعه بسیار ملتهب بود. از سوی دیگر، علاوه بر التهابات و بحران های سیاسی، اجتماعی و قومی در اقصی نقاط کشور همه نیروهای درگیر و مشارکت جو در انقلاب به ویژه گروه های قومی و نخبگان سیاسی آنان ضمن طرح مطالبات و تقاضای متراکم خود که در طول رژیم گذشته بدون مانده و یا سرکوب شده بود، خواستار تحقق آن ها و مشارکت در قدرت سیاسی شدند و به دلیل از هم پاشیدگی نظم اجتماعی پیشین و بی اعتباری و یا بهتر بگوییم نفی قوانین و مقررات رژیم ساقط شده و جایگزین نشدن قوانین و مقررات جدید جامعه دچار ناهنجاری سیاسی گردید (ابراهیمی ۱۳۸۵، ۲۶۳).

در چنین فضایی برای نیروهای انقلاب و مدیریت راهبردی کشور به ویژه در مناطق قومی بسیار دشوار و در عین حال حساس بود و هر گونه اقدام نسنجیده ای از سوی نیروهای انقلاب می توانست به بحران عظیمی تبدیل گردد، بدیهی است از مهمترین ویژگی های دهه اول انقلاب اسلامی در زمینه تعاملات دولت- قومیت می توان به چند ویژگی اشاره نمود:

الف) ابهام و بی تصمیمی: عدم وجود قوانین و دستورالعمل هایی که بتوان برای مدیریت جامعه قومی کشور بدان استناد کرد، از ویژگی های بارز این دوره است. هر چند عدم وجود و برنامه های از قبل تعیین شده در این زمینه بر ابهام وضع موجود افزود. به علاوه شروع خیزش های سیاسی قومی چند ماه پس از پیروزی انقلاب در استان های قوم نشین کردستان، بلوچستان، آذربایجان و ترکمن صحرا و به راه افتادن اردوگاه های خوانین در جنوب ایران یعنی قلمرو ایلات قشقای و شورش های شهری در میان اعراب خوزستان نه تنها بر ابهام وضعیت جامعه افزود، بلکه به دلیل ملاحظات ایدئولوژیک و اعتقادی نیروهای انقلاب را با نوعی بی تصمیمی مواجه ساخته و آن را وادار می ساخت از توسل به زور و خشونت پرهیز نمایند، هر چند که بعدها فشار آنان را وادار به چنین کاری کرد (خاکسار ۱۳۸۱، ۴۵).

ب) فقدان انسجام اجتماعی: این عدم انسجام از یک سو، به نیروهای انقلاب که مدیریت راهبردی کشور را در وضعیت انقلابی به دست گرفته بودند و از سوی دیگر، تفرقه و جدایی میان احزاب سیاسی که در پیروزی انقلاب نقش داشتند، مربوط می گردد. این تفرقه در زمانی برجسته تر و به مقابله و رویارویی مسلحانه منجر شد که ماهیت نظام از سوی رهبر فقید انقلاب تعیین و اعلام گردید. لذا بسیاری از احزاب و گروه های سیاسی موجود در آن زمان راه مسیر خود را جدا کرده و حتی به مقابله با انقلاب برخاستند و جامعه به شدت دچار گسست اجتماعی گردید. علاوه بر آن اگر چه بنیان گذار جمهوری اسلامی با تأکید بر اسلام فقهتی یا اسلام شیعی در جامعه شیعیان ایران به ایجاد هویت مشترک اجتماعی و ارائه هنجارهای مشترک کمک کرد؛ اما در عین حال، همین مذهب مسلط در جامعه ایران که اقوام غیرشیعی در آن زندگی می کردند به دلیل برخورداری از عناصر انعطاف پذیر اعتقادی به واسطه هویت اجتماع اهل سنت و اقلیت های مذهبی انجامید و شکاف مذهب در تقاطع با شکاف های قومیتی در کنار مطالبات فرهنگی- اقتصادی انسجام اجتماعی در مناطق قومی را آسیب پذیر نمود. بنابراین، با توجه به ماهیت

ایدئولوژیک نظام جمهوری اسلامی، عامل مذهب و تفاوت‌های مذهبی و زبانی در میان اقوامی مثل: کردها و بلوچ‌ها در مقایسه با دیگر اقوام فعال‌تر عمل کرد و موجب شکنندگی وفاق و انسجام اجتماعی گردید (خاکسار ۱۳۸۱، ۴۷-۴۶).

ج) تحولات وسیع: اصولاً از منظر رشته‌های جامعه‌شناسی سیاسی و جامعه‌شناسی انقلابات درجوامع دستخوش انقلاب و همچنین در دولت‌های انقلابی جامعه دستخوش قبض و بسط‌های سیاسی- اجتماعی و تحولات سریع در همه عرصه‌ها و امور می‌گردند. از این رو، انتظار اداره و ساماندهی امور همانند جوامع باثبات سیاسی، انتظاری غیرواقعی و نامعقول خواهد بود. در ایران پس از انقلاب جو انقلاب‌زده و شرایط بی‌ثبات سیاسی از یک طرف و سرعت تحولات از طرف دیگر، به حدی بود که مانع از طراحی یک استراتژی حتی کوتاه مدت می‌شد. لذا مدیریت راهبردی دوران انقلاب ناگزیر بود که همراه با وقایع، حوادث و اتفاقاتی که رخ می‌نمود به سامان‌سازی پرداخته و مدیریت نماید. همین روند در مدیریت قومی انقلاب نیز مشاهده می‌شود.

د) توسل به ابزار نظامی: در این مقطع هر چند سیاست‌ها و جهت‌گیری کلی نظام نوپا بر حذف و سرکوبی گروه‌های قوم‌گرا و خیزش‌های سیاسی- قومی استوار نبود، اما مع‌الوصف به رغم این رویه نظری و قانونی، رویه اجرایی و رفتار عملی حکومت در مناطق قومی برخلاف آن قرار گرفت و حکومت به اجبار برای اعمال حاکمیت در این مناطق به ابزار نظامی متوسل به رغم پاره‌ای ملاحظات ایدئولوژیک و اعتقادی به ناچار از روش نظامی یا شبه‌نظامی سود جست. اتخاذ رویه شبه نظامی و برخوردهای حاد و قهرآمیز با گروه‌های قوم‌گرا در این دوره حکایت از نوعی شکاف میان رویه نظری و تئوریک نظام (سیاست‌های و قوانین موجود) از یک سو رویه عملی آن از سوی دیگر دارد؛ زیرا گفته می‌شود اولاً، در دولت مرکزی برای اعمال رویه عملی سرکوب‌گرانه اجتماع نظر و توافق کامل وجود داشت. برخی مقامات در دولت موقت و شورای انقلاب قائل به راه‌های مسالمت‌آمیز و مذاکره بودند. ثانیاً، دولت مرکزی توان کافی برای برخورد جدی نداشت و ثالثاً، برخی از رهبران و متنفذین محلی در مناطق قومی در برخی مقاطع با انقلاب همراهی داشته و موقعیت میانجی‌گرایانه آنان مانع از تعمیق تضاد گروه‌های قومی و دولت می‌شد (عباس پور ۱۳۸۶، ۸۹). برای مثال، شیخ شبیرخاقانی در خوزستان و مولوی عبدالعزیز ملازاده در سیستان و بلوچستان دارای چنین نقش و موقعیتی بودند. تعارض و دوگانگی در نظر و عمل در مدیریت قومی کشور در دوره اول مؤید نکته پیش گفته شده، مبنی بر ابهام یا فقدان انسجام در تصمیم‌گیری می‌باشد. در این دوره از نقش استراتژیک حضرت امام خمینی (ره) در مدیریت راهبردی کشور، به ویژه حل و فصل بحران‌های قومی باید یاد کرد. زیرا حضور مقتدرانه حضرت امام و مشروعیت بالای نظام سیاسی ناشی از مشروعیت کاربزماتیک امام خمینی (ره) و دیگر منابع سنتی و ایدئولوژیک موجب پیشگیری از تجزیه کشور توسط گروه‌های سیاسی قوم‌گرا و دیگر گروه‌های سیاسی شد.

امام در تمام بحران‌های این دوره با طرح دیدگاه‌های خود و مخاطب قرار دادن اقوام، اقلیت‌ها و اهل سنت ضمن تأکید و توجه نظام بر حقوق و مطالبات اقوام، آنان را به صبر انقلابی و یاری و مشارکت در حل مشکلات و نارسای‌ها دعوت می‌نمود:

قدری تحمل بکنیم، این را حمل نکنید به اینکه یک قشری را به قشر دیگر برتری دارد. اسلام و آنی که می‌خواهیم بین هیچ یک فرقی نمی‌گذارد، همه حقوق را ملاحظه می‌کنند. مسلمین همه ید واحده هستند، مسلمین همه برادر هستند. اینکه مسلمین یک طایفه‌شان به یک طایفه دیگر مقدم باشد، اینها نیست، حقوق همه مسلمین و هر کس که در مملکت اسلامی زندگی می‌کند حقوقی برابر دارد، اسلام ما را به آن حقوق می‌رساند. من احتمال می‌دهم که خدای ناخواسته باز یک دست‌هایی در کار باشد که پیش برادرهای کردما برونند و بگویند که ببینید دولت اسلامی شد و کاری نشد، پیش برادرهای بلوچ ما برونند و همین حرف را بزنند، قشقایی‌ها برونند همین حرف را بزنند. همه برای اینکه آشوبی باشد، آرامش نباشد که ما مملکت‌مان را به طور عاقلانه و به طور عدالت اداره کنیم. اینهایی که می‌آیند و این حرف را می‌زنند، اینها قصد این را ندارند که اصلاح بشود، اینها قصد فساد دارند، خود شما هم می‌دانید که اینها می‌خواهند فساد بکنند. اما قضیه اینکه کارهای هر کسی به دست خودش باشد، این جزء برنامه‌های اسلام است و برنامه‌های ما هم بنا بر همین هست. نه تنها شما، در هر جا در هر استانی، در هر جایی که هست باید همان طوری که از اول قانون هم همین معنا بوده است که باید شوراهای ولایتی باشد، اینها باید بشود و می‌شود و درصدد هستند. الان مشغول طرح‌ریزی آن هستند که شما را برای خودتان، مسائل خودتان باشد، انتخابات مال خودتان باشد، خودتان انجام بدهید، کارهایتان محول به خودتان باشد (امام خمینی ۱۳۷۸، ۳۲۰-۳۱۹).

ایشان در ادامه می‌فرماید:

نه شما تنها، خراسان هم همین‌طور، اصفهان هم همین‌طور، همه جا همین‌طور. این شوراها باید همه جا باشد و هر جایی که خودش را اداره کند این هم برای ملت خوب است، هم برای دولت خوب است. دولت نمی‌تواند همه جا را خودش تحت نظر بگیرد، وقتی محول کرد کار را به مردم، هم مردم در هر منطقه‌ای که هستند برای خودشان دلسوزتر هستند، بهتر اطلاع دارند به احتیاجات خودشان، اینها یک برنامه‌هایی است در دست اجرا است. یک تلگرافی با امضای ۱۸ نفر از ائمه جماعت مهاباد و اطراف و رونوشت به پانزده نفر از مقامات آمد و در آن این بود که ما اهالی کردستان در این نهضت شریک بودیم و زحمت کشیدیم و حالا اشخاصی ذهن شما را مشوش کردند و نسبت به اهالی کردستان بدبین کردند و شما و همه ایرانی‌ها را بر ضد کردستان بسیج کردید. خوب من می‌دانم که علمای آن جا همچو چیزی نمی‌گویند. این یک مطلبی است که یا ائمه جماعت را اسمشان را نوشته‌اند آن‌ها هم بی‌اطلاعند، یا با سر نیزه رفتند آن‌جا و گفتند باید این را امضاء کنید و نمی‌خواستند نکنند. ما می‌خواستیم ببینیم که علمای کردستان و اهالی کردستان و علمای سایر بلاد ما که برادران ما هستند و اهل سنت هستند، تا حالا چه مطلبی دیدند که در این پنج، شش ماهی که جمهوری اسلامی هست که نسبت به کردستان، بلوچستان، سیستان، سایر جاها یک عملی شده باشد که برخلاف باشد، برخلاف مصالح آن‌ها باشد یا یک امتیازی در این مدت گذاشته شده باشد بین اهالی کردستان و بلوچستان و اهالی تهران، یک گرفتاری‌هایی شما دارید و همه قشرهای مملکت دیده‌اند و شاید در ذهنشان این آمده باشد که جاهای دیگر این‌طور نباشد. من در این مدتی که اینجا بودم و گروه‌های مختلف آمده‌اند، چه از کردستان چه از جاهای دیگر، از بختیاری، از قشقایی، از همه اینها، این گروه‌های مختلف آمده‌اند اینجا و هر دسته‌ای ادعا کرده‌اند که آن قدری که ما با ظلم شده است به دیگران نشده، آن قدر که ما عقب‌مانده هستیم دیگران نیستند، ما نه آب داریم نه آسفالت داریم و نه برق داریم و نه کذا. من به آن‌ها گفتم آقا شما محیط خودتان را می‌بینید، شما بروید جاهای دیگر هم ببینید، ببینید آن‌ها دارند و شما ندارید، یا همه ندارند؟ اصلاً بنا بر این بوده که نداشته باشید. من نمی‌گویم بروید عشایر را ببینید، دوردست‌ها را حالا به شما عرض می‌کنم شما بروید تهران، این محل‌هایی که در دوروبر تهران الان واقع است. اگر احکام اسلام در این مملکت پیاده بشود، همه جهات مادی و معنوی تأمین خواهد شد، اسلام برنامه‌اش است که ما بین فقیر و غنی و نمی‌دانم - کرد و ترک و لر و اینها فرق نگذارد، همه برادر و برای همه است و شما باز هم همین نهضتی را که دارید، نهضت اسلامی با همان نیت اسلامی و نهضت اسلامی ادامه بدهید. من کراراً در خطابه‌هایی که ایراد کردم و در نوشته‌هایی که داشتم دو مطلب را رویش تأکید کردم، یک مطلب اینکه در اسلام، نژاد، گروه، دستجات، زبان اینطور چیزها مطرح نیست. اسلام برای همه است و به نفع همه و ما با شما برادر هستیم به حکم قرآن، به حکم اسلام و از هم جدا نیستیم. با کردها، با ترک‌ها، با لوچ‌ها همه برادر و باید با هم زندگی کنیم. ما می‌خواهیم به آن طوری که خدای تبارک و تعالی می‌خواهد، در ایران پیاده بشود و همه‌ی اقشار بدون اینکه فرقی باشد ما بین مرزنشین و ما بین مرکز نشین، بین فارس و کرد، بین عرب و عجم، بین کرد و غیر کرد، هیچ فرقی در اسلام نیست و همه به حقوق خودشان می‌رسند. از خدای تبارک و تعالی سلامت و سعادت همه را می‌خواهیم و خداوند همه را حفظ کند (امام خمینی ۱۳۷۸، ۳۲۱-۳۲۰).

ه) برقراری آزادی‌های نسبی در کشور: در فاصله بین سال‌های ۱۳۵۷ و ۱۳۵۹ آزادی نسبی در کشور ایجاد و مطبوعات و کتب قومی زیادی چاپ و منتشر شد. در آذربایجان شرایط برای فعالیت‌های انتشاراتی - اعم از کتاب و مطبوعات - به زبان‌های آذری فراهم آمد. مراکز عمده انتشارات به زبان آذری در تهران و تبریز واقع بود. در این شهرها و بسیاری از شهرهای کوچک‌تر آذربایجان ایران تعداد زیادی از انتشارات خوانندگان منتقل می‌کردند، اکثریت این انتشارات عمر خیلی کوتاهی داشتند، ولی با خارج شدن یکی از صحنه، نشریه دیگری جایگزین آن می‌شد.

از جمله این نشریات می‌توان از یولدش (رفیق)، انقلاب یولوندا (در مسیر انقلاب)، ینی یول (راه نو) و اورلیق را نام برد که نشریه اخیر هنوز هم به مدیریت و سردبیری دکتر جواد هیأت منتشر می‌شود. در اوایل این دوره، روزنامه‌های معروف ایران یعنی کیهان و اطلاعات و نیز روزنامه آیندگان از آزادی بیشتری در انتقال خبر و تحلیل برخوردار بودند. بدین ترتیب، در این روزنامه‌ها - مخصوصاً آیندگان - مباحث قومی مربوط به آذربایجان بروز و ظهور بیشتری یافت. مهمترین حادثه‌ای که در آذربایجان در این دوره به وقوع پیوست حرکت حزب جمهوری خلق مسلمان بود. هر چند موضع‌گیری شریعتمداری در مقابل دولت جمهوری

اسلامی، موضعی ذاتاً قومی نبوده و بیش از هر چیز به اختلاف دیدگاه‌های شریعت‌مداری و امام خمینی (ره) در خصوص منشاء حاکمیت و مشروعیت و اختلاف در خصوص نحوه تدوین قانون اساسی مربوط می‌شد.

۲. بحران‌های قومی و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران در دوران جنگ

این دوره از سال ۱۳۵۹، مقارن با شروع جنگ تحمیلی عراق علیه ایران، آغاز و تا سال ۱۳۶۸ پایان جنگ و پذیرش قطعنامه ۵۹۸ ادامه یافت. از مهمترین ویژگی این دوره در رویه اجرایی دولت-قومیت به موارد زیر می‌توان اشاره کرد:

۱- پیگیری رویه برخورد و حذف گروه‌های افراطی قوم‌گرا و تجزیه طلب

با شروع و گسترش جنگ و حمله عراق به ایران، مناطق بحرانی خوزستان، کرمانشاه، کردستان و بخش‌هایی از آذربایجان غربی به لحاظ مجاورت مرزی با عراق و به علت ارتباط و همکاری گروه‌های تجزیه‌طلب مانند: حزب دموکرات کردستان و اتحادیه خلق عرب- با رژیم بعثی تبدیل به مناطق جنگی شدند. در این مقطع، عملکرد دولت در حوزه اقوام تحت‌الشعاع مسئله جنگ قرار گرفت. در استان‌هایی مانند سیستان و بلوچستان نیز تداوم شرارت و ناامنی و ارتباط گروه‌های تجزیه‌طلب بلوچ مانند جمبا با عراق و لزوم برقراری ثبات و امنیت در مرزهای شرقی موجب شد که حالت فوق‌العاده همانند مناطق جنگی اعلام شود.

با یکدست شدن دولت مرکزی از اوایل این دوره و غلبه گرایش رادیکال اجماع‌نظر و توان نسبی برای تأمین امنیت حاصل شد. در شرایط رادیکالیزه آن دوران رهبران میانه‌رو محلی نیز کناره گرفته و یا همانند احمد مفتی زاده روشنفکر مذهبی کرد از زاویه برخورد با نظام وارد شدند. در این دوره، برای حکومت اولویت اصلی در این مناطق برقراری امنیت بود. بدین منظور نهادها و مراکز نظامی، انتظامی و اطلاعاتی به شدت تقویت شدند. از این رو، در سال ۱۳۶۱ به منظور تأمین امنیت و مقابله با گروه‌های تجزیه‌طلب مرتبط با عراق در شمال غرب کشور قرارگاه حمزه سپاه پاسداران انقلاب تأسیس و در شرق کشور برای ایجاد امنیت قرارگاه ثارالله تجهیز گردید. در تمام این دوره، سیاست برخورد و حذف گروه‌های قوم‌گرا با جدیت دنبال شد. این عمل پر هزینه و گریزناپذیر تأثیراتی دیرپا بر جای نهاد که هزاران معدوم، زندانی، تسلیمی و متواری و خانواده‌ی آن‌ها از آن جمله‌اند. از سوی دیگر، گروه‌های تجزیه‌طلب راه خروج از کشور را در پیش گرفته و اکثر آنان در کشورهای همجوار مانند: عراق، ترکیه، پاکستان و افغانستان و برخی نفرت‌آنان در اروپا و آمریکا مستقر شدند و به صورت مستقل یا با همراهی و همکاری مستقیم و غیر مستقیم ممالک یاد شده تحرکات خود را علیه نظام ادامه دادند (جوانشیری ۱۳۸۳، ۱۵۶).

۲- تقویت و انسجام هویت ملی و نهفته شدن مطالبات قومی

دوره‌ی جنگ تحمیلی دوره تشریک مساعی تمامی ملت ایران برای مقابله با دشمن خارجی بود. در طول تاریخ، هویت ایرانی بیشتر در دوره‌هایی بروز یافته است که خطری خارجی کشور را تهدید کرده و یا مسئله داخلی حادی، مشارکت همگانی را طلب کرده است. نمونه این مطلب انقلاب مشروطیت بود که در آن (اقوام) به ویژه آذربایجان بر ایرانی بودن خود مهر تأیید گذاشت. در جنبش ملی شدن صنعت نفت نیز آحاد مردم ایران از جمله مردم آذربایجان فعالیت‌های زیادی در حمایت از مرحوم دکتر مصدق و نهضت ملی وی به عمل آوردند. در تاریخ انقلاب اسلامی نیز یکی از برجسته‌ترین نقش‌ها از آن مردم آذربایجان است که حماسه ۲۹ بهمن تبریز یکی از تجلیات پایداری و جوانمردی مرثم آذربایجان در دفاع از هویت و حیثیت ایرانی‌شان است. در طول جنگ تحمیلی نیز اقوام با دلاوری هر چه تمام‌تر به دفاع از کشور ایران برخاستند. در واقع، لشگرهای عاشورا از آذربایجان محمد رسول‌الله از تهران و امام حسین از اصفهان سه لشگر بزرگی بودند که در طول جنگ بیشترین خدمت را به کشور کردند و بیشترین نیروهای داوطلب را به نبرد اعزام کردند (مسجدجامعی ۱۳۸۵، ۵۶).

به علاوه در این دوره، تحت تأثیر شرایط سیاسی و انسجام ناشی از جنگ تحمیلی گروه‌های چپ‌گرا به تدریج از صحنه سیاسی کشور حذف شدند و روشنفکران و گروه‌های مارکسیستی که در خصوص مسائل قومی فعالیت داشتند به سمت فعالیت‌های زیرزمینی و مسلحانه در کردستان و یا فعالیت سیاسی در خارج از کشور سوق داده شدند. دیوید نیسمان در این باره می‌نویسد: نشریات آذری زبان پیشرو در ایران تنها در فاصله سال‌های ۱۹۷۹ تا ۱۹۸۳ فرصت شکوفایی داشتند. زندگی حرفه‌ای حسین دوزگون (معروف به حسین صدیق) گویای فعالیت این نشریات است. وی که شاعر، روزنامه‌نگار و سردبیر مورد حمایت

شوروی بود، طی این دوران به ترتیب به انتشار سه مجله به نام های یولداش (رفیق)، یولوندا (در مسیر انقلاب) و ینی یول اقدام کرد. در اوایل سال ۱۹۸۴، تمامی فعالیت های انتشاراتی آذری پیشرو متوقف شد. مسکو و باکو این سخت گیری ها را نوعی ضد آذری و ضد ملی تلقی می کردند. با توجه به شکاف مذهبی میان اکثریت شیعه (فارس) با سایر اقلیت های زبانی و مذهبی (به جز اقوام ایرانی آذری و عرب) ایدئولوژی گرای مذهبی در سیاست های داخلی و خارجی در این دوره از نظر نخبگان قوم گرا ترجمان دیگری از ناسیونالیسم و شئونسم فارس با مجوز شرعی برای سلطه بر سایر اقوام ایرانی تلقی شد. (راهگان ۱۳۸۲، ۲۷). در این دوره نشریات محلی و قومی به علت پیشگیری از:

۱. ایجاد آشوب و درگیری در میان طوایف قومی و مذهبی و یا اخلاص در وحدت جامعه و تمامیت ارضی کشور.
۲. تمسخر و تضعیف غرور ملی و روح وطن دوستی و ایجاد روحیه خودباختگی در برابر فرهنگ و تمدن غرب و نظامات استعماری.

۳. تحریک احساسات منفی و بر هم زنده ای اساس وحدت در میان اقوام و فرق مختلف کشور محدود شدند.

در زمینه سیاست های اجرایی لایحه برنامه اول اولویت را به استان ها می دهد، اما مشخص است که این اولویت به معنای حق تقدم سیاست گذاری از سوی این مناطق نیست، بلکه اولویت در اینجا به معنای اجرا می باشد.

سیاست های اجرایی در بخش فرهنگی عبارت بود از:

اولویت استان ها و مناطق محروم در ایجاد امکانات و ارائه خدمات فرهنگی و هنری. این نوع سیاست گذاری در سطح کلان باقی نماند، بلکه حتی در جزئیات نیز این مسئله نمودار گردید. در ۱۷۹ جلسه شورای عالی انقلاب فرهنگی مورخ ۴ بهمن ماه ۱۳۶۷ درباره سیاست نامگذاری خیابان ها و اماکن عمومی و مؤسسات این گونه تصمیم گیری شد: شهرهای جمهوری اسلامی ایران ظاهراً و باطناً باید هر یک نمایانگر تاریخ و جغرافیای تمدن اسلامی باشند و لذا مسئولان نام گذاری باید حتی المقدور از نام شخصیت های بزرگ فرهنگی، ادبی و علمی در تاریخ تمدن اسلامی و همچنین از نام شهرها و اماکن مشهور در این قرن استفاده کنند. این شخصیت ها، شهرها و اماکن را باید در درجه اول مربوط به تاریخ و جغرافیای ایران و در درجه دوم مربوط به تاریخ و جغرافیای سایر کشورهای اسلامی باشد (حسینی اقدم ۱۳۸۳، ۱۶۰).

آمارها نیز در این دوره نشان از مرکزیت فرهنگی تهران دارند و نشان می دهند که فعالیت های فرهنگی نیز نسبت به سطح کشور در تهران متمرکز شده اند. بر اساس آمار وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی از میان ۴۵۳ نمایش نامه اجرا داشته است و سایر استان ها مجموعاً ۳۵۲ اجرا داشته اند، یعنی استان هایی مثل: آذربایجان غربی ۷ اجرا، خوزستان ۴۰ اجرا، باختران ۱۹ اجرا و سیستان و بلوچستان ۴ اجرا داشته اند. این در حالی است که نمایش نامه و آثار نمایشی خود عاملی است که می توان از آن در جهت گسترش فرهنگ ملی و نوعی وابستگی و دلبستگی اقوام به میهن را اشاعه داد. اما می بینیم که بر اساس آمار این فعالیت ها تنها در تهران رونق داشته اند و دیگر استان ها سهمی از آن نبرده اند. در کنار این آمار، آمار دیگر نیز حاکیست که از میان ۲۶۰ باب سینمای موجود در کل کشور در سال ۱۳۶۷، ۸۱ سینما متعلق به تهران است، استان آذربایجان غربی ۱۴ باب، باختران ۴ باب، خوزستان ۱۳ باب، سیستان و بلوچستان ۲ باب سینما و کردستان تنها دارای کی سینما بوده است. از سوی دیگر، در برنامه پنج ساله بین سال های ۱۳۶۶-۱۳۶۲ قرار بر این بوده است که از میان ۳۰۰ هنرستان فنی جدید تعداد ۴۴ عدد آن در استان تهران ساخته شده (یعنی نزدیک به ۱/۶ آن). مابقی در ۲۳ استان دیگر تقسیم شود، از میان ۲۲۰ عدد دبیرستان خدمات تعداد ۴۴ باب آن در استان تهران و در سایر استان ها نظیر: کهگیلویه و بویراحمد ۲، ایلام ۳، کردستان ۳، سیستان و بلوچستان ۵، و آذربایجان غربی ۵ باب ساخته شود (حسینی اقدم ۱۳۸۳، ۱۶۲-۱۶۱).

از بعد اقتصادی رویه اجرایی دولت برخلاف رویه تقنینی در مسیر محرومیت زدایی حرکت نکرد و در نتیجه، روند قطبی شدن مناطق ادامه یافت. به لحاظ اقتصادی از جمله مواردی که می توان در این دوره بدان اشاره کرد، مسئله لایحه برنامه اول توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران بین سال های ۱۳۶۶-۱۳۶۲ و طرح آمایش سرزمین، که خود می توانست مقداری در جهت دهی به برنامه ریزی ها و سیاست گذاری های مختلف در سطح کلان کشور باشد، است. آنچه در ابتدا نمودار گردید این بود که هدف از لایحه برنامه اول و مطالعه آمایش سرزمینی، تمرکززدایی و توسعه مناطق محروم بود. در بخشی از برنامه پنج ساله اول در قسمت مبانی اصلاح سیاست های اقتصادی چنین نوشته شده بود: عدم گسترش تقسیمات

کشوری. افزایش تعداد استان‌ها، شهرستان‌ها و بخش‌ها باعث گستردگی سازمان اداری کشور و افزایش حجم سازمان‌های دولتی گردیده است. با توجه به کمبود منابع و درآمد و ضرورت جلوگیری از هر گونه افزایش و گسترش پرسنلی و تشکیلات دولتی در طی برنامه اول از هر گونه تغییر در تقسیمات کشوری که باعث گسترش سازمان‌های دولتی شده و برای دولت بار مالی اضافی ایجاد کند، باید خودداری کرد (ابراهیمی ۱۳۸۵، ۴۱).

در بخش دیگر از سیاست‌های کلی در جهت تأمین هدف‌ها و جلوگیری از رشد شهرهای بزرگ این چنین ذکر شده است: جلوگیری از رشد شهرهای بزرگ و سیاست‌های اسکان جمعیت، گسترش شهرهای بزرگ در ایران در زمان طاغوت مانند سایر کشورهای وابسته‌ی جهان سوم در یک روند سالم توسعه اقتصادی و به خاطر ضرورت‌های تولیدی نبوده است. شهرهای بزرگ مرکزی برای واسطه‌گری و زندگی مصرفی بوده‌اند که منابع اقتصادی کشور را به کل مردم و مناطق مربوط است به طور ناآدلان‌های در خود جذب و مصرف می‌نمایند. جلوگیری از رشد بی‌رویه و تمرکز جمعیت در شهرهای بزرگ به خصوص تهران و ایجاد یک بافت منظم و به هم مرتبط شهری و روستایی در مناطق مختلف، سیاست کلی اسکان جمعیت برنامه اول را تشکیل می‌دهد و جابه‌جایی و اسکان جمعیت با توجه به توزیع امکانات طبیعی نظیر منابع آب و فعالیت‌های اقتصادی هدایت خواهد شد (ابراهیمی ۱۳۸۵، ۴۱).

این تلاش در جهت تمرکززدایی اقتصادی از سوی دولت حتی در گزارش شور دوم توسط رئیس کمیسیون برنامه و بودجه (مرتضی الویری) نیز کاملاً نمودار بود. آنگاه که او گرایش‌های مسلط بر سازمان فضایی کشور را اینگونه تشریح نمود: نگرش بر توزیع فعالیت‌های اقتصادی و تولیدی در پهنه‌ی سرزمین و نظری به استقرار جمعیت در فضای ملی جمهوری اسلامی ایران حاکی از آن است که امکانات و قابلیت‌های کشور از پراکندگی بهینه و همگنی برخوردار نیستند. ناهمگنی کشور هم از عوامل طبیعی و هم از ناموزونی استقرار فعالیت‌های اقتصادی و غیر اقتصادی ناشی شده است. توزیع منطقه‌ای فعالیت و ترکیب فعالیت‌های عمده و کلیدی در درون و پیرامون کانون‌های جاذب جمعیت (نیمه غربی کشور) به پیدایش قطب‌های متمایز و قطب‌های جمعیتی انجامیده و ادامه‌ی این روند تمرکزهای عمده‌ی فعالیتی و جمعیتی را در چند شهر موجب شده است. بر پایه‌ی آخرین بررسی‌های به عمل آمده ۶۳/۷ درصد ارزش افزوده کل کارگاه‌های بزرگ صنعتی به استان‌های تهران، اصفهان و زنجان اختصاص یافته است. اینها ۶۳ درصد ارزش افزوده را به خودشان اختصاص داده‌اند، یعنی سرمایه‌گذاری‌ها در استان‌های تهران، زنجان و اصفهان انجام شده است. ۶۰ درصد شاغلین کارگاه‌های بزرگ صنعتی کشور در استان‌های تهران، اصفهان و زنجان استقرار یافته است که فقط ۴۰ درصد در تهران است و این نشان می‌دهد که به بقیه کشور توجهی نشده است و در این برنامه خیلی مهم است که ما دیگر نقاط محروم را محروم‌تر نکنیم و نقاط باد کرده را باد کرده‌تر نکنیم (ابراهیمی ۱۳۸۵، ۴۷-۴۸).

این چنین اظهار نظری نشان از این دارد که گوینده و سازمان متبوعش به دنبال از بین بردن یا حداقل کاهش چنین وضعیتی در سطح کشور بوده‌اند. اما از همان ابتدا، اعتراض به این برنامه آشکار نمود که این برنامه نیز نمی‌تواند چندان مشکلی را حل نماید. ابتدا علی کرم محمدیان از نمایندگان مجلس نسبت به سیاست‌گذاری‌های اقتصادی و عدم توجه به عشایر لب به اعتراض گشود، وی اینچنین اظهار داشت:

این عشایر یک میلیون و دویست، سیصد هزار نفر هستند که در کشور اسلامی ما زندگی می‌کنند، فقط جرمشان این است که نحوه‌ی زندگی و معیشتشان اجازه می‌دهد که اینها در رابطه با نحوه زندگی‌شان و مبارزه با عوامل جوئی از بیلاق به قشلاق و برعکس کوچ کنند و این عشایر هم تولید کننده هستند و هم محروم. حالا ما در برنامه پنج ساله، برای پنج سال این مملکت داریم برنامه‌ریزی می‌کنیم و قانون تصویب می‌کنیم، یا باید شامل حال این عشایر هم بشود یا نشود. در هیچ جای از مواردی که در قانون داریم در این لایحه برای عشایر پیش‌بینی لازم نشده (سایت روز نیوز ۱۳۸۶/۶/۲۳).

در کنار اعتراض به وضعیت عشایر و جایگاه آن در برنامه پنج ساله‌ی اول، ارسال صفایی نیز از دیگر نمایندگان مجلس به تمرکزگرایی حاکم در برنامه اول اعتراض نمود:

در این برنامه‌ریزی اولاً عرض کردم چند تا مسئله‌ای که هست و باید به آن توجه شود، یکی اینکه برآورد کلی باید بکند از تمام امکانات، مشکلات و آن چیزهایی که هست. ما ببینیم در نظام گذشته وضع نامطلوبی که در کشور ایجاد شده بود، یک

بخش ها و مناطقی به وجود آورده بود که یک منطقه از تمام امکانات برخوردار بود و بقیه مناطق در فقر، فلاکت و بدبختی قرار داشت. با کمال تأسف در اثر مشکلات جنگ، توطئه های جهانی و شیطنت های ضد انقلاب فرصت برنامه ریزی و بررسی این وضع را در خلال ده سالی که جمهوری اسلامی حاکمیت داشته، پیدا نکردیم. ما نتوانستیم آن تعادل مطلوب را در سطح مملکت خودمان ایجاد بکنیم، بلکه در بعضی جهات عرض کردم در اثر وضعی که ایجاد شده بود، تشدید شد. شما نگاه کنید الان وضع به جایی رسیده که در یک استان خاص و آن هم در مرکز استان، حدود ۲۸ درصد صنایع مملکت در آن جا متمرکز است. اثر این در سایر بخش ها و سایر مناطق و سایر استان ها چیست؟ اثر این در استان سیتان و بلوچستان و گنبد و کردستان و ایلام و جاهای دیگر و استان های غربی و استان های محروم کشور که کیلویه و بویراحمد چیست؟ این فقر و فلاکتی که ایجاد شده است، این بیکاری که ایجاد شده و این تمرکز متخصصین در چند نقطه خاص و به فلاکت کشیدن سایر مناطق، چه وضعی را به وجود آورده و چه تصویری ایجاد کرده و چه پیامدهای فرهنگی و اجتماعی در سطح مملکت ما به وجود آورده است؟... آیا این برنامه ریزی ها در اینجا پیش بینی کرده اند که برای ایجاد تعامل در سطح مناطق مختلف چه باید کرد؟ و آیا باید بودجه مملکت دوباره همین طوری که بود در آن چند استانی که صنایع و امکانات در آن جا تمرکز شده بود، پمپاژ بشود؟ وضع بقیه مملکت به کجا می کشد؟ آن موقع ما باید بگوییم در فلان گوشه این بدبختی به وجود آمد، در فلان منطقه این نکبت به وجود آمد و پیامدهای سیاسی که به مسائل رعایت نشده یعنی پیش بینی نشده که به مناطق محروم چطور بها داده شده است (سایت روز نیوز ۱۳۸۶/۶/۲۳).

با بررسی برنامه ی پنج ساله اول، به نظر میرسد که مخالفان لایحه برنامه اول توسعه در مورد تعامل و تمرکزگرای در برنامه هم چندان بی دلیل اعتراض نمی کرده اند. همان طور که آمارها نشان می دهد، مثلاً پیش بینی اعتبارات جاری و عمرانی بخش آموزش و پرورش استان تهران به تنهایی از مجموع ۲۲۳۵۴۴۰ میلیون ریال اعتبارات جاری کل کشور، ۳۲۰۹۶۳ میلیون ریال را به خود اختصاص داده است در حالی که استان که کیلویه و بویراحمد ۲۶۵۶۲ میلیون ریال، ایلام ۲۴۳۴۹ میلیون ریال، کردستان ۵۵۲۳۹ میلیون ریال و خوزستان ۱۴۶۰۹۴ میلیون ریال داشته اند؛ یعنی استان تهران به تنهایی ۱۴/۵ درصد بودجه عمرانی را به خود اختصاص داده است. از سوی دیگر، اعتبارات عمرانی استان ها نیز چندان دست کمی از اعتبارات جاری ندارد. در این زمینه هم استان تهران با داشتن ۵۱۵۸۷ میلیون ریال ۱۱/۵ درصد از کل بودجه را به خود اختصاص داده است، در حالی که استان که کیلویه و بویراحمد ۸۰۷۸ (۱/۸ درصد)، استان ایلام ۷۶۲۸ (۱/۲۷ درصد)، کردستان ۱۳۴۶۸ (۳ درصد) و خوزستان ۲۹۶۱۹ (۶/۶ درصد) دارا بوده اند. نتایج این تحقیق در سال ۱۳۶۴ نشان از این دارد که سیاست های اقتصادی در بعد ملی و منطقه ای توسعه ای ناهماهنگ و نابرابر را شکل داده و هیچگونه پیوندی میان امکانات و پتانسیل هر منطقه و برنامه های اجرا شده وجود نداشته و در آرایش فعالیت های اقتصادی در سطح ملی و منطقه ای ضرورت ها و امکانات موجود هر منطقه، مطرح نبوده، بلکه روابط و سودجویی های آنی مطرح بوده است. نتایج همین تحقیق نشان می دهد که اگر ضریب محرومیت استان تهران را ۱۰۰/۲ بگیریم، ضریب محرومیت استان خوزستان ۷۳۴/۳، باختران ۷۵۱/۹، ایلام ۸۳۳/۸، آذربایجان غربی ۸۵۶/۵، کردستان ۹۳۲/۵ و استان سیستان و بلوچستان ۹۶۹/۳ می باشد (ابراهیمی ۱۳۸۵، ۵۲-۵۱).

نتیجه گیری

با نگاهی به سوابق گروه های قومی ایران، خیزش های حاد سیاسی و گاه تحركات خشونت آمیز واگرایانه و بعضاً جدایی طلبانه برجسته تر از سایر ویژگی های مطرح آنان به نظر می آید. ویژگی های مورد اشاره در گروه های قومی به لحاظ تاریخی، پس از انقلاب مشروطیت در شرایط شکل گیری دولت مدرن در ایران در سالهای ۱۳۰۰ به بعد در سالهای پایانی جنگ جهانی دوم ۲۴ - ۱۳۲۰ و نیز پس از پیروزی انقلاب اسلامی در بهمن ۱۳۵۷ مشخصاً پس از تحول بزرگ سیاسی سرباز کرده و به صورت یک بحران پیچیده و گسترده سیاسی خود را به نمایش گذاشته است. همانگونه که اشاره شد تحركات بزرگ قومی ایران طی دوران بحران های سیاسی و اقتصادی - اجتماعی صورت گرفته اند.

از بدو پیروزی انقلاب اسلامی، تلاش اپوزیسیون های داخلی و با همنوایی اپوزیسیون های خارج از کشور و برخی از دولت های منطقه ای و فرا منطقه ای شکاف های قومی و فرهنگی از حالت غیر متقاطع و غیرفعال، به شکاف های متقاطع و فعال مبدل گردید و

همین عوامل چالش‌های امنیتی جدی را برای ایران رقم زد. شورش‌های منطقه ترکمن صحرا، اعراب در خوزستان، کردستان، بلوچستان و برخی از مناطق دیگر آذربایجان، به تدریج باعث فعال شدن شکاف مذهبی [سنی و شیعه] نیز گردید. مطالعات قوم‌شناسی در مناطق چهارگانه (کردستان-آذربایجان، بلوچستان و خوزستان) بیانگر دخالت عوامل بین‌الملل در سیاسی کردن روابط و علایق کهن، نظیر زبان و مذهب است.

در حالی که تلاش برای شکل دادن به هویت قومی و گرایش‌های محلی، بیشتر در قلمرو اندیشه صورت می‌گیرد و با مقوله ناسیونالیستی عجین می‌گردد، از این رو تأکید بر وفاداری و تعهد نسبت به مبانی عقیدتی خاص؛ آن هم با توجه به تنوع و گستردگی گرایش‌های مذهبی، سیاسی و فکری در ایران کنونی، می‌تواند برای وحدت ملی جامعه ایران زیانبار باشد. بنابراین، در این الگوی تعارض، کاهش قدرت ملی اساس و هدف قدرت‌های بین‌المللی بود که با تهییج احساسات مذهبی و قومی سعی داشتند که از اقتدار انقلابی بکاهند.

در کنار مسائل فوق، درگیری‌های سیاسی و گروهی در مناطق امنیتی ایران مانند؛ فدائیان خلق، منافقین (مجاهدین) خلق، انقلابیون، گروه فرقان و... بر این مشکلات افزود. درگیری و جدال میان انقلابیون پیروز و برخی از گروه‌های شبه نظامی باعث تشدید چالش‌های امنیتی در این دوران شده بود که به دنبال آن ترور شخصیت‌های سیاسی، درگیری‌های خیابانی، عملیات تروریستی دیگر را در برداشتو به نوعی، محیط امنیتی ایران را به چالش جدی فراخوانده بود که به تدریج این فرایند، در پی اقتدار سیستم سیاسی و تبدیل شدن بسیاری از حرکت‌های انقلابی، به نهادهای اجتماعی مانند: سپاه، کمیته و بسیج، کم رنگ شد.

منابع

۱. ابراهیمی، مرتضی. (۱۳۸۵). امنیت اقوام در ایران. تهران: نشر ثانی.
۲. احمدی، حمید. (۱۳۷۸). قومیت و قوم‌گرایی در ایران، از افسانه تا واقعیت. تهران: نشر نی.
۳. افتخاری، اصغر (۱۳۸۱) مراحل بنیادین اندیشه در مطالعات امنیت ملی، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۴. افشار سیستانی، ایرج. (۱۳۷۱). بلوچستان و تمدن دیرینه آن. تهران: وزارت ارشاد
۵. البرزی، سمیه. ۱۳۸۹. هویت ملی در ایران. فصلنامه رضوان. سال دوم، شماره ۳.
۶. پورابراهیم، ابراهیم. (۱۳۸۷). مفهوم و تحولات تجزیه طلبی در دنیای معاصر. تهران: نشر اندیشه.
۷. تاجیک، محمدرضا. ۱۳۸۶. تهدیدها و فرصت‌های منطقه ای جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه گفتگو. شماره ۴۲.
۸. توکلی، سیدعلی. (۱۳۷۹). کردها و یک بررسی تاریخی. تهران: نشر قلم.
۹. جهانبانی، امان‌الله. (۱۳۷۸). سرگذشت بلوچستان و مرزهای آن. تهران: نشر ارتش.
۱۰. جوانشیری، احمد. ۱۳۸۳. اقوام در سیاست‌های راهبردی جمهوری اسلامی ایران. ماهنامه معراج. شماره ۲۷.
۱۱. چلی، مسعود. (۱۳۸۰). هویت‌های قومی و رابطه آن با هویت جامعه ای. تهران: وزارت کشور.
۱۲. حسینی اقدم، علی. (۱۳۸۳). مدیریت بحران‌های قومی در ایران پس از انقلاب اسلامی. تهران: نشر راهبرد.
۱۳. حسینی، محمدسجاد. ۱۳۸۸. پست مدرنیته کردن امنیت، ترجمه محمدعلی قاسمی، فصلنامه راهبرد مرکز تحقیقات استراتژیک، شماره ۲۶.
۱۴. خاکسار، یاسر. (۱۳۸۱). هویت‌های قومی و مسأله امنیت. تهران: نشر فردا.
۱۵. خمینی، سیدروح‌الله. (۱۳۷۸). صحیفه نور. جلد ۱۳. قم: نشر امین.
۱۶. دریاباری، سیدمحمدحسین. ۱۳۷۸. احزاب، گروه‌ها و جریان‌های سیاسی کردستان قبل و بعد از انقلاب اسلامی. ماهنامه یاد شماره ۵۳.
۱۷. ربیعی، علی. ۱۳۸۳. امنیت ملی، مفهومی در حال تکوین، فصلنامه اطلاعات سیاسی - اقتصادی، شماره ۱۹۷ و ۱۹۸.
۱۸. رضایی، مسعود. (۱۳۷۹). تحولات سیاسی، امنیتی انقلاب اسلامی در دهه اول. تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
۱۹. روحی، نبی‌الله. ۱۳۸۹. شکل‌گیری بحران کردستان. فصلنامه مطالعاتی بسیج. شماره ۳۴.

۲۰. روزبهانی، اصغر. ۱۳۸۴. امنیت در حال گذار: معنای امنیت در قرن بیست و یکم، فصلنامه مطالعات راهبردی، سال سوم، شماره ۱۰.
۲۱. روشندل، جلیل (۱۳۸۵). امنیت ملی و نظام بین المللی، تهران: نشر سمت.
۲۲. سایت روز نیوز ۱۳۸۶/۶/۲۳
۲۳. سوزنچی، مریم. ۱۳۸۹. تحولات قومی در ایران. فصلنامه مطالعاتی بسیج شماره ۳۱.
۲۴. سیف زاده، حسین (۱۳۸۳). اصول روابط بین الملل، تهران: نشر میزان.
۲۵. صالحی امیری، سیدرضا. (۱۳۸۷). مدیریت منازعات قومی در ایران. تهران: مرکز تحقیقات استراتژیک.
۲۶. صفوی، سیدیحیی و عباس علیپور. ۱۳۹۰. مدیریت بحران های قومی: عوامل و ریشه های بحران قومی در ایران پس از انقلاب اسلامی مطالعه موردی کردستان. فصلنامه مطالعات مدیریت انتظامی. شماره ۱۸.
۲۷. ظهیری نژاد، مهناز. (۱۳۷۹). فرهنگ و هویت ایرانیان کرد. تهران: نشر آیدین.
۲۸. عباسپور، طاهره. ۱۳۸۶. مسأله امنیتی ناشی از اقوام در ایران. فصلنامه کاوش. شماره ۸.
۲۹. عبدالله خانی، علی (۱۳۸۹). نظریه های امنیت، تهران: موسسه ابرار معاصر تهران.
۳۰. عبوضی، حسین (۱۳۸۵). امنیت ملی و جهان سوم، تهران: نشر طرح نو.
۳۱. قادری، صادق (۱۳۷۰). امنیت ملی، تهران: نشر آفتاب.
۳۲. قاسمی، فرهاد (۱۳۸۴). اصول روابط بین الملل، تهران: نشر میزان.
۳۳. کبیری، اسدالله. (۱۳۷۹). تحلیل جامعه شناختی هویت ملی در ایران. تهران: نشر اندیشه.
۳۴. کرمی نیا، عبدالرضا. ۱۳۸۷. ایدئولوژی و سیاست گذاری های قومی در ایران. تهران: نشر فرهنگ.
۳۵. کریمی، صادق (۱۳۸۸). امنیت ملی، تهران: نشر آفتاب.
۳۶. کنعانی، علیرضا. (۱۳۷۹). امنیت در انقلاب اسلامی. تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
۳۷. کوهکن، فرزاد (۱۳۸۵). کتاب خاورمیانه ۳، تهران: موسسه ابرار معاصر تهران.
۳۸. گلشنی، قاسم. ۱۳۹۰. ایران و مسائل امنیتی در دهه اول انقلاب اسلامی. فصلنامه مطالعاتی امنیت ملی. سال دوم، شماره ۲.
۳۹. محمدمراد، علیرضا. ۱۳۸۴. سیاست های قومی در ایران. فصلنامه مصباح. شماره ۲۶.
۴۰. محمدنژاد، میرعلی (۱۳۷۵). نقش سپاه در امنیت ملی و دفاع از کشور، تهران: نیروی زمینی سپاه.
۴۱. مختارزاده، علیرضا و فاطمه آبان. ۱۳۸۳. امنیت قومی و توسعه پایدار در دهه اول انقلاب اسلامی. فصلنامه دانش سیاسی. شماره ۴.
۴۲. مرشدی زاد، مهرداد. ۱۳۸۵. رفتارهای سیاسی اقوام در ایران بعد از انقلاب اسلامی. فصلنامه دانش نظامی. سال اول، شماره ۱.
۴۳. مسجدجامعی، احمد. ۱۳۸۵. ابعاد امنیت ملی در انقلاب اسلامی. تهران: وزارت ارشاد.
۴۴. مهری، عباس. ۱۳۸۱. امنیت ملی در جهان معاصر، فصلنامه سیاست دفاعی، سال ششم، شماره ۲.
۴۵. موسسه مطالعات و پژوهش های بازرگانی. (۱۳۶۴). مسأله وحدت قومی در ایران. تهران: نشر خوارزمی.
۴۶. الهیاری، شهناز. (۱۳۸۵). مجموعه مصوبات شورای عالی اداره. تهران: نشر فرهنگ.